

**Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка**

**Факультет педагогіки і психології
Кафедра педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти**

**Кваліфікаційна робота
ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
УЧНІВ 3 КЛАСУ НА УРОКАХ КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»**

**Спеціальність 013 Початкова освіта
Освітня програма «Початкова освіта»**

Здобувачки вищої освіти
освітнього ступеня «магістр»
факультету педагогіки і психології
Костів Юлії Володимирівни.

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки
і методики початкової
та дошкільної освіти
Гладюк Тетяна Володимирівна.

РЕЦЕНЗЕНТ:
Штохмал Ольга Романівна

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	8
1.1. Наукові підходи до трактування поняття екологічної компетентності особистості у психолого-педагогічній та методичній літературі	8
1.2. Вікові та психологічні передумови формування екологічної компетентності дітей молодшого шкільного віку	18
1.3. Потенціал курсу «Я досліджую світ» у формуванні екологічної компетентності учнів початкової школи	25
Висновок до розділу 1.....	35
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 3 КЛАСУ НА УРОКАХ КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»	37
2.1. Стан сформованості екологічної компетентності учнів 3 класу на уроках курсу «Я досліджую світ».....	37
2.2. Форми, методи, прийоми та засоби формування екологічної компетентності учнів 3 класу на уроках курсу «Я досліджую світ»	48
2.3. Аналіз та інтерпретація результатів методики формування екологічної компетентності учнів 3 класу на уроках курсу «Я досліджую світ»	67
Висновок до розділу 2.....	74
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	79
ДОДАТКИ.....	86

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасному мінливому світі екологічна ситуація набуває дедалі тривожніших ознак. Кліматичні зміни, деградація екосистем, зменшення біорізноманіття, забруднення довкілля та виснаження природних ресурсів є ознаками глобальної екологічної кризи, яка впливає не лише на природне середовище, а й на усі сфери життя людства. Тому міжнародна спільнота визначає освіту як ключовий інструмент формування екологічної свідомості, змін способу мислення та поведінки майбутніх поколінь. Значущості проблема формування екологічної компетентності набуває в молодшому шкільному віці, коли відбувається становлення базових ціннісних орієнтацій, інтересу до пізнання довкілля, формуються первинні уявлення про взаємозв'язки у природі та місце у ній людини. Цей етап є вирішальним у засвоєнні норм відповідальної екологічної поведінки, що зумовлює необхідність впливу, спрямованого на розвиток екологічної компетентності здобувачів.

Зазначимо, що реформа загальної середньої освіти в Україні, яка реалізується через концепцію Нової української школи (НУШ), ставить за мету не лише оновлення змісту та форм навчання, а й формування ключових компетентностей учнів, серед яких екологічна займає вагоме місце. Згідно з Державним стандартом початкової освіти, екологічна компетентність здобувачів визначається як здатність дбайливо ставитися до природи, усвідомлювати наслідки впливу людини на довкілля та відповідально діяти у щоденному житті. Важливо, що залучення до проєктної діяльності, досліджень, інтерактивних форм навчання, організація спостережень за об'єктами природи та обговорення локальних екологічних проблем сприяють розвитку емоційного ставлення учнів до природи, здатності брати відповідальність за збереження довкілля.

У контексті формування екологічної компетентності, курс «Я досліджую світ» відіграє центральну роль у реалізації освітніх завдань на рівні початкової школи. Як інтегрований предмет, він охоплює природничу, соціальну, громадянську, здоров'язбережувальну та технологічну галузі, створюючи умови для комплексного засвоєння знань про природне й соціальне довкілля. Його

зміст спрямований не лише на ознайомлення учнів із природними явищами, а й на формування умінь досліджувати, аналізувати, робити висновки, моделювати ситуації та приймати відповідальні рішення у природі. Формування екологічної компетентності молодших школярів через зміст курсу «Я досліджую світ» сприяє тому, що на уроках учні мають змогу вчитися встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між діяльністю і впливом людини та станом навколишнього середовища, визначати способи збереження природи у повсякденному житті, формувати навички екологічно доцільної поведінки та ін.

Аналіз наукової літератури (М. Володарська, Г. Волошина, І. Єрмаков, М. Єпіхіна, Г. Іванова, Г. Ковальчук, В. Крисаченко, С. Лебідь, Н. Лисенко, Л. Майданюк, І. Мозуль, Є. Павлютенко, Н. Пустовіт, Л. Руденко, В. Шарко, І. Удовиченко та ін.) показує, що вченими виявлено низку проблемних аспектів в аспекті формування екологічної компетентності учнів 3 класу на уроках курсу «Я досліджую світ». Насамперед спостерігається неузгодженість у визначенні поняття «екологічна компетентність», що трактується як елемент різних видів компетентностей (природничої, соціальної, громадянської та ін.), що створює термінологічну нечіткість. Зміст курсу подає екологічну тематику фрагментарно, без системного підходу до формування екологічних цінностей, ставлень і поведінки. Дослідники також акцентують на слабкій практичній орієнтації змісту предмета. Усе це ускладнює досягнення основної мети екологічної освіти в початковій школі – формування в учнів екологічної компетентності й відповідального, усвідомленого ставлення до довкілля.

Водночас слід зазначити, що, попри значний потенціал навчального курсу «Я досліджую світ» для формування екологічної компетентності здобувачів початкової освіти, на практиці також спостерігається низка труднощів. Зокрема, це фрагментарність викладу екологічного матеріалу, недостатній рівень методичної підготовки вчителів початкової школи, брак дидактичних засобів, які б повною мірою забезпечували формування екологічної компетентності, та ін. Перелічене зумовлює потребу в ґрунтовному науково-педагогічному аналізі процесу формування екологічної компетентності учнів початкової школи та розробці ефективних методичних підходів до його удосконалення.

З огляду на зазначене, дослідження процесу формування екологічної компетентності учнів 3 класу на уроках курсу «Я досліджую світ» є актуальним як з точки зору реалізації завдань Нової української школи, так і з огляду на виклики сучасності. Проте, незважаючи на існуючий доробок з проблем екологічної компетентності та шляхів і засобів її розвитку, формування цієї особистісної якості в учнів 3 класу на уроках курсу «Я досліджую світ» не було предметом спеціального дослідження. Враховуючи актуальність проблеми, нами було визначено тему кваліфікаційної роботи: **«Формування екологічної компетентності учнів 3 класу на уроках курсу «Я досліджую світ».**

Об'єкт дослідження – екологічна компетентність особистості як педагогічний феномен.

Предметом дослідження є особливості формування екологічної компетентності учнів 3 класу на уроках курсу «Я досліджую світ».

Мета дослідження – обґрунтування методики формування екологічної компетентності учнів 3 класу на уроках курсу «Я досліджую світ».

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні: якщо впровадити на уроках курсу «Я досліджую світ» методику формування екологічної компетентності, яка передбачає використання різноманітних форм, методів, прийомів та засобів інтерактивного, практичного та наочного спрямування, проєктної та дослідницької діяльності, ігор, дискусій, екскурсій, а також мультимедійних засобів, живих куточків та природних матеріалів, – то рівень сформованості екологічної компетентності учнів підвищиться.

Завдання дослідження:

1. Визначити основні наукові підходи до трактування поняття екологічної компетентності особистості у психолого-педагогічній та методичній літературі.
2. Виявити потенціал курсу «Я досліджую світ» у формуванні екологічної компетентності учнів початкової школи.
3. Дослідити стан сформованості екологічної компетентності учнів 3 класу на уроках курсу «Я досліджую світ».
4. Охарактеризувати форми, методи, прийоми та засоби формування екологічної компетентності учнів 3 класу на уроках курсу «Я досліджую світ».

5. Обґрунтувати ефективність методики формування екологічної компетентності учнів 3 класу на уроках курсу «Я досліджую світ».

Методи дослідження: *теоретичні* – аналіз, синтез, класифікація, систематизація, порівняння, узагальнення психолого-педагогічної та методичної літератури; *емпіричні* – узагальнення й систематизація передового педагогічного досвіду формування екологічної компетентності учнів 3 класу на уроках курсу «Я досліджую світ», педагогічна діагностика учнів 3 класу для визначення стану сформованості екологічної компетентності на уроках курсу «Я досліджую світ»; *експериментальні* – для визначення ефективності методики формування екологічної компетентності учнів 3 класу на уроках курсу «Я досліджую світ»; *статистичні* – кількісна та якісна обробка й аналіз даних педагогічного експерименту, систематизація та узагальнення його результатів.

Теоретичне значення дослідження полягає в комплексному науково-практичному обґрунтуванні методики формування екологічної компетентності учнів 3 класу на уроках курсу «Я досліджую світ». Зокрема, визначено основні наукові підходи до трактування поняття екологічної компетентності особистості у психолого-педагогічній та методичній літературі, охарактеризовано вікові та психологічні передумови формування екологічної компетентності дітей молодшого шкільного віку, виявлено потенціал курсу «Я досліджую світ» у формуванні екологічної компетентності учнів початкової школи, запропоновано дієві форми, методи, прийоми та засоби формування екологічної компетентності учнів 3 класу на уроках курсу «Я досліджую світ».

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці й апробації методики формування екологічної компетентності учнів 3 класу на уроках курсу «Я досліджую світ»; у створенні методичного забезпечення для проведення педагогічного експерименту; в розробці засобів педагогічної діагностики для вивчення актуального стану сформованості екологічної компетентності учнів 3 класу та визначення ефективності її формування на уроках курсу «Я досліджую світ». Сформульовані висновки й узагальнення можуть бути корисними для вчителів початкової школи, а також для студентів закладів вищої освіти при підготовці до занять.

Базою дослідження був Гончарівський ЗЗСО І-ІІ ступенів Золочівської міської ради Золочівського району Львівської області. При цьому дослідно-експериментальною роботою було охоплено 47 учнів 3-х класів і 10 вчителів.

Апробація результатів дослідження здійснювалася під час участі у ІІ Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасна українська освіта: виклики, стратегії, технології» м. Дрогобич, 15–16 травня 2025 року; Міжнародній науково-практичній конференції «Інноваційні процеси освітньої сфери України та країни центральної Європи: стан, проблеми і перспективи» м. Тернопіль, 4 - 5 грудня 2024 року.

Структура та обсяг дослідження. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, додатків. Обсяг основного тексту складає 78 сторінок, а загальний обсяг – 94 сторінки. Список використаних джерел налічує 88 найменувань. Кількість додатків – 3.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

1.1. Наукові підходи до трактування поняття екологічної компетентності особистості у психолого-педагогічній та методичній літературі

Необхідність вивчення екологічної компетентності особистості зумовлена зростаючою актуальністю екологічних викликів сучасності, що вимагають не лише змін у технологіях чи політиці, а й глибокої трансформації свідомості людини. У психолого-педагогічній та методичній літературі спостерігається різноманіття трактувань цього поняття, що охоплюють когнітивні, ціннісні, мотиваційні й поведінкові компоненти. Така багатогранність підходів зумовлює потребу в системному аналізі та узагальненні наукових уявлень для створення цілісної методичної основи формування екологічної компетентності, особливо в умовах реформування освіти в контексті Нової української школи.

Значення екологічної компетентності особистості є надзвичайно важливим у сучасному світі, оскільки екологічні проблеми стають дедалі більш актуальними і вимагають свідомого підходу до взаємодії з навколишнім середовищем. Як пише В. Шарко, «екологічна компетентність, визначаючи здатність особистості правильно сприймати, розуміти і реагувати на екологічні виклики, а також брати активну участь у вирішенні екологічних проблем як на локальному, так і на глобальному рівні, є складовою загальної культурної компетентності, сприяє розвитку соціально відповідальної особистості, здатної до сталого способу життя та збереження природних ресурсів» [85, с. 13].

Зазначимо, що екологічна компетентність особистості є надзвичайно важливою в умовах змін клімату, виснаження природних ресурсів, забруднення довкілля та втрати біорізноманіття. Суспільство потребує не просто обізнаних громадян, а відповідальних і свідомих учасників екологічного процесу, здатних приймати раціональні рішення на користь збереження природи та сталого

розвитку. Формування такої компетентності сприяє закладенню екологічної культури, розвитку критичного мислення та емпатії до навколишнього світу, що є фундаментом для побудови екологічно відповідального суспільства.

О. Пруцакова визначає екологічну компетентність як інтегративну якість, яка охоплює сформовану в людини систему екологічних знань, ціннісне ставлення до природи та здатність діяти на основі екологічно доцільних рішень. Вона формується через навчання, виховання та практичний досвід, особливо в умовах шкільної освіти. Вона пише, що екологічна компетентність є основою екологічної свідомості та поведінки, і наголошує на ролі готовності особистості до природоохоронної діяльності [70].

Екологічна компетентність розглядається Л. Майданюк, С. Мельник як здатність особистості жити й діяти відповідно до цінностей сталого розвитку в гармонії з довкіллям. Вона формується в процесі соціалізації через взаємодію з культурними нормами, екологічною освітою, громадською активністю та медіа. У цьому контексті вона не обмежується лише знаннями, а включає екологічно орієнтовану поведінку як соціальну норму. Така компетентність є важливою умовою громадянської зрілості у XXI столітті [54].

За словами В. Карамушки, екологічна компетентність передбачає здатність усвідомлювати взаємозалежність людини й природи, приймати морально виважені рішення щодо власного впливу на довкілля. Вона передбачає внутрішню готовність до обмеження споживчих потреб, збереження природної рівноваги та відповідальність за майбутнє планети. Така компетентність є складовою екологічної етики та невід'ємною рисою зрілої особистості [36].

З точки зору прикладної діяльності, С. Бондар визначає екологічну компетентність як готовність і здатність особистості застосовувати екологічні знання в повсякденному житті: сортувати відходи, економити ресурси, брати участь у природоохоронних заходах. Вона включає навички екологічної безпеки, енергоефективної поведінки та участі у спільнотах сталого розвитку. Ця компетентність формується переважно через практичний досвід, проєктну діяльність та екологічні акції. Така компетентність визначає реальний внесок людини у збереження навколишнього середовища [6].

У контексті початкової школи, екологічна компетентність особистості трактується Т. Довгою та О. Нікітіною як результат системного навчання, що охоплює ознайомлення з природними явищами, розвиток дослідницьких навичок і формування емоційно-ціннісного ставлення до природи. Особливо ефективним для її розвитку, на думку цих вчених, є інтегрований курс «Я досліджую світ», який сприяє формуванню в молодших школярів екологічного мислення, спостережливості та відповідальності [40].

Екологічну компетентність особистості розглядаємо як цілісний результат організованого освітнього процесу, що реалізується через дидактичні засоби, форми, методи і прийоми навчання. У початковій школі вона формується завдяки інтегрованому змісту навчальних дисциплін, зокрема курсу «Я досліджую світ», який поєднує знання з природничих наук, дослідницьку діяльність, творчу роботу та рефлексію. Особливу увагу методика приділяє поетапному розвитку пізнавального інтересу, формуванню особистісного ставлення до природи та поступовому переходу від теоретичних знань до практичних умінь. Таким чином, методичний підхід акцентує на педагогічних умовах, необхідних для успішного формування екологічної компетентності в освітньому процесі.

Один з основних аспектів дослідження екологічної компетентності – це її роль у формуванні екологічної свідомості. Особистість, яка володіє екологічною компетентністю, усвідомлює, як її діяльність впливає на довкілля, розуміє важливість збереження природи та здатна приймати рішення, що сприятимуть її охороні. Це, на думку М. Бауер, стає основою для розв'язання багатьох екологічних проблем, таких як забруднення довкілля, зміна клімату, зниження біорізноманіття тощо. Завдяки екологічній компетентності людина розвиває вміння діяти в умовах екологічної кризи, здатна прогнозувати наслідки своїх вчинків та оптимізувати їх, що сприяє збереженню природних ресурсів [3].

Екологічна компетентність, стверджує В. Кучерявий, також має важливе значення для підтримки сталого розвитку. Вона охоплює вміння розуміти й інтегрувати принципи сталого розвитку у повсякденну практику, що є важливим для підтримки гармонійного співіснування людини з природою. Сталий розвиток передбачає не лише економічний та соціальний прогрес, а й збереження

природних ресурсів і екосистем для майбутніх поколінь. Завдяки екологічній компетентності особистість здатна діяти в межах цих принципів, застосовуючи їх у професійній діяльності, в побуті та під час взаємодії з іншими людьми [48].

Важливе значення екологічної компетентності, за словами Л. Лук'янової, – це її вплив на розвиток соціальної відповідальності. Людина, яка володіє екологічною компетентністю, усвідомлює, що її вчинки мають не лише особисте, а й колективне значення, і що колективні дії можуть значно впливати на екологічну ситуацію. Це стимулює її до участі в соціальних ініціативах, пов'язаних з охороною природи, зменшенням забруднення, збереженням енергетичних і водних ресурсів, а також у формуванні екологічно свідомих спільнот. Підвищення екологічної компетентності серед широких верств населення має потенціал для значних змін у суспільстві, адже колективні зусилля можуть призвести до реальних позитивних змін [52].

Значення екологічної компетентності, на думку В. Мелаш, також полягає в вирішенні конкретних екологічних завдань, з якими стикаються люди на місцевому рівні. Це включає участь у локальних екологічних проектах, таких як озеленення, захист природних територій, відновлення екосистем, утилізація відходів, збереження водних ресурсів та ін. Екологічно компетентна особа здатна розробляти і реалізувати стратегії для покращення стану довкілля на місцевому рівні, застосовуючи індивідуальні та колективні зусилля. Знання про методи, що сприяють сталому розвитку, допомагають їй ефективно використовувати природні ресурси і мінімізувати негативний вплив діяльності [59].

Також екологічна компетентність, пише В. Крисаченко, стимулює розвиток екологічної культури в суспільстві. Коли особа усвідомлює важливість екології, вона готова передавати ці знання іншим, що сприяє формуванню екологічно свідомої спільноти. Це стає основою руху, який включає екологічну освіту, підтримку природоохоронних організацій та активне залучення громадськості до екологічних процесів. Так екологічна компетентність сприяє формуванню нової екологічної культури в суспільстві [43].

Не менш важливим аспектом С. Марчишин називає те, що екологічна компетентність сприяє збереженню здоров'я людини та покращенню якості

життя. Здатність людини усвідомлювати та контролювати своє екологічне оточення, дотримуватись екологічних норм і правил, має безпосередній вплив на стан її здоров'я. Чисте повітря, вода, здорове харчування та відсутність забруднення – це невід'ємні складові екологічно чистого середовища, яке забезпечує нормальний розвиток людини. Тому екологічна компетентність є запорукою збереження не лише природи, а й здоров'я людства в цілому [57].

Виділимо функції екологічної компетентності особистості, які визначають її роль у формуванні екологічно відповідальної поведінки. Одна з основних функцій – пізнавальна. Вона полягає в тому, що особа здатна засвоювати, зберігати та застосовувати знання про довкілля. Це знання стосується не тільки основних принципів екології, таких як біорізноманіття, сталий розвиток, вплив людини на довкілля, але й конкретних екологічних проблем, таких як зміна клімату, забруднення навколишнього середовища, використання природних ресурсів. Пізнавальна функція передбачає уміння аналізувати екологічні проблеми і оцінювати їхні наслідки для природи та здоров'я людини [65].

Наступною функцією є мотиваційна, яка визначає готовність особистості до екологічно відповідальної поведінки. Особа не лише усвідомлює важливість збереження природи, але й має стимул діяти відповідно до екологічних норм. Мотивація до екологічної поведінки базується на таких цінностях, як повага до природи, бажання залишити після себе чисте та здорове середовище для майбутніх поколінь. Ця функція стимулює особистість до активних дій, зокрема до участі в екологічних проектах, кампаніях з озеленення та захисту довкілля, а також до внеску в сталий розвиток суспільства [45]. Така функція екологічної компетентності допомагає людині не лише правильно оцінювати екологічні загрози, а й формує прагнення бути частиною розв'язання екологічних проблем.

Діяльнісна функція включає практичне застосування екологічних знань у повсякденному житті. Вона забезпечує не тільки розуміння, а й готовність до активних дій, спрямованих на охорону природи. Особистість, що має екологічну компетентність, здатна правильно поводитись з природними ресурсами, зокрема вміє економно використовувати воду, енергію, підтримує ініціативи щодо сортування сміття, запобігання забрудненню, використання відновлювальних

джерел енергії. Діяльнісна функція також включає здатність до організації та участі в екологічних акціях, прибиранні природних територій, озелененні, участі в природоохоронних проектах, сприяння сталому розвитку як на локальному, так і на глобальному рівні. Важливою є також здатність оцінювати ефективність власних дій та змінювати їх, щоб досягти кращих екологічних результатів [58].

Оцінна функція екологічної компетентності пов'язана з умінням людини оцінювати екологічні ситуації та приймати обґрунтовані рішення щодо впливу на довкілля. Вона передбачає здатність оцінювати як позитивні, так і негативні наслідки різноманітних дій людини щодо природи, а також порівнювати ефективність різних підходів до збереження екологічного балансу. Оцінка власної поведінки та поведінки інших дозволяє людині бути більш свідомою у своїх діях та впливати на суспільство в цілому, пропонуючи можливі варіанти покращення екологічної ситуації. Уміння ефективно оцінювати екологічні питання є ключовим для того, щоб особистість могла займати активну громадянську позицію, брати участь у процесах формування екологічної політики та підтримувати ініціативи, спрямовані на збереження природи [26].

Соціальна функція екологічної компетентності полягає в здатності особи активно взаємодіяти з іншими людьми в контексті екологічних проблем. Ця функція проявляється в умінні співпрацювати з іншими членами суспільства, сприяти підтримці громадських ініціатив, спрямованих на охорону природи, вирішення екологічних проблем; також включає здатність до соціальної відповідальності, залучення до природоохоронної діяльності на різних рівнях – від локальних ініціатив до глобальних змін у політиці охорони довкілля [33].

Аналіз наукової літератури (О. Біда [5], І. Васильченко [10], О. Герасимчук [19], О. Іванова [33] та ін.) підтверджує, що структура екологічної компетентності особистості є складною багаторівневою системою, яка охоплює низку взаємопов'язаних компонентів, що забезпечують не лише засвоєння екологічних знань, а й формування відповідного ціннісного ставлення до природи, практичної готовності діяти на користь довкілля. Основними складовими екологічної компетентності є когнітивний, ціннісно-мотиваційний, операційно-діяльнісний та рефлексивно-оцінний компоненти.

Так, когнітивний компонент екологічної компетентності передбачає наявність у людини системи екологічних знань, сформованих на основі наукових уявлень про взаємозв'язки в природі, закономірності функціонування екосистем, наслідки антропогенного впливу на довкілля. У молодшому шкільному віці ці знання мають доступний, елементарний характер, проте відіграють важливу роль у формуванні екологічної свідомості. Учень має розуміти базові поняття, такі як «природне середовище», «забруднення», «охорона природи», «відновлювані ресурси», «сталій розвиток». Також формується уявлення про екологічну рівновагу, роль людини у збереженні природи, взаємозалежність живих істот.

Ціннісно-мотиваційний компонент є визначальним у структурі екологічної компетентності, оскільки задає внутрішній вектор до екологічно доцільної поведінки. Цей компонент охоплює систему ціннісних орієнтацій, переконань, установок щодо природи, що формуються під впливом виховання, спілкування, особистого досвіду взаємодії з природним середовищем. У цьому аспекті екологічна компетентність розглядається як вияв екологічної культури особистості. Для учнів особливо важливе емоційно-чуттєве сприйняття природи, здатність до співпереживання живим істотам, усвідомлення краси й цінності навколишнього світу. Поступово в дітей формується мотивація до екологічно відповідальної поведінки, бажання брати участь у природоохоронних заходах.

Операційно-діяльнісний компонент екологічної компетентності включає практичні вміння і навички екологічно доцільної поведінки. На рівні молодших школярів це може бути дотримання правил поведінки на природі, сортування сміття, економне використання ресурсів, участь у прибиранні територій, вирощування рослин, виготовлення поробок із вторинної сировини. На цьому етапі важливо не лише навчити дитину діяти правильно, але й сформувати в неї звичку діяти так постійно. Діяльність виступає засобом внутрішнього засвоєння екологічних цінностей, а також засобом формування досвіду відповідального ставлення до природи. Важливо, щоб діяльність була інтегрована в навчальний процес, мала особистісний зміст і була зорієнтована на досягнення результату.

Рефлексивно-оцінний компонент екологічної компетентності забезпечує усвідомлення особистістю своєї ролі в природі, здатність оцінювати власну

поведінку з точки зору її впливу на довкілля, робити висновки й коригувати дії відповідно до екологічних норм. На цьому рівні учень початкової школи ще не завжди здатен до саморефлексії, однак через спостереження, діалог із учителем і однокласниками, участь у колективних обговореннях поступово формується елементарне усвідомлення моральної відповідальності перед природою. Важливо навчати дітей розрізняти екологічно доцільні та шкідливі дії, оцінювати події та явища з точки зору їхнього впливу на навколишнє середовище, виражати власне ставлення до того, що відбувається в природі.

У структурі екологічної компетентності Г. Ковальчук виділяє мета-предметні результати: здатність учня працювати в команді, вести діалог, приймати рішення, бути відповідальним, дбати про спільне благо. Таким чином, екологічна компетентність виявляється не лише як окрема освітня мета, а як міждисциплінарна якість, що забезпечує підготовку дитини до життя в умовах екологічних викликів сучасності. Вона є підґрунтям для розвитку екологічної свідомості, культури, поведінки, що в подальшому дозволяє особистості діяти як відповідальному громадянину та учаснику сталого розвитку суспільства [39].

Усі перелічені компоненти взаємопов'язані, тому неможливо сформувати екологічну компетентність, обмежившись знаннями без відповідної мотивації чи практичних навичок. Формування екологічної компетентності передбачає інтеграцію всіх складових через міждисциплінарний підхід, з урахуванням вікових особливостей дітей, принципів особистісно орієнтованого навчання та діяльнісного підходу. Курс «Я досліджую світ» у межах Нової української школи надає можливості для реалізації таких завдань завдяки інтеграції природничої, соціальної, громадянської, здоров'язбережувальної освітніх галузей.

А. Войтович зазначає, що формування екологічної компетентності особистості є надзвичайно актуальним в умовах сучасних екологічних проблем, що виникають внаслідок нераціонального використання природних ресурсів, забруднення довкілля та зміни клімату. У зв'язку з цим особливо важливим є формування екологічної компетентності у молодшому віці, зокрема серед учнів початкової школи, оскільки саме на цьому етапі закладаються основи ставлення дитини до навколишнього середовища, її поведінки та мислення щодо природи.

Екологічна компетентність охоплює знання, уміння та навички, що дозволяють людині розуміти взаємозв'язок між природними і соціальними процесами, приймати відповідальні рішення та здійснювати дії для охорони довкілля [13].

О. Біда, Г. Волошина, В. Гонзуль доводять, що формування екологічної компетентності в учнів початкової школи є важливим завданням для педагогів, оскільки саме на цьому етапі відбувається розвиток базових цінностей, ставлення до природи та основних екологічних знань. Діти вчаться розрізняти види природних ресурсів, розуміють важливість їхнього раціонального використання та збереження, а також здатні виявляти турботу про стан довкілля. Проте вчені стверджують, що цього недостатньо для досягнення екологічної компетентності, оскільки цього процесу повинно бути передано не тільки знання, а й навички застосування цих знань на практиці [30].

Серед шляхів формування екологічної компетентності Н. Кравець виділяє екологічну освіту, яка охоплює як теоретичні, так і практичні аспекти вивчення природи. У рамках початкової школи особлива увага приділяється вивченню основ екології, природознавства та взаємозв'язків між різними компонентами навколишнього середовища. Це дозволяє дітям не лише отримати базові знання про екологічні проблеми, але й розвинути вміння застосовувати ці знання на практиці. На уроках природознавства учні вивчають різноманітні аспекти взаємодії людини з природою, значення ресурсів для життя та здоров'я, а також екологічні правила поведінки в різних ситуаціях [41].

Л. Майданюк пропонує формувати екологічну компетентність учнів через впровадження інтегрованого підходу в навчальний процес. У межах цього підходу екологічні теми можуть бути інтегровані не тільки в природознавство, але й у інші навчальні предмети, такі як математика, мова, мистецтво тощо. Це дає змогу розширити межі розуміння екологічних проблем і формувати в учнів комплексне бачення важливості охорони природи для розвитку суспільства та людини зокрема. Наприклад, через творчі завдання, малювання чи виготовлення плакатів, учні можуть продемонструвати свої уявлення про природу, навчитися цінувати красу навколишнього середовища і необхідність його збереження [54].

О. Онопрієнко серед шляхів формування екологічної компетентності називає використання методів проектної діяльності. Такі методи стимулюють у дітей ініціативу, розвивають навички командної роботи та допомагають учням застосовувати отримані знання в реальних умовах. Під час виконання екологічних проектів, діти можуть разом з педагогами брати участь у вирішенні конкретних проблем: організовувати акції по збору сміття, доглядати за шкільними садами, висаджувати дерева тощо. Це дозволяє учням не тільки усвідомити важливість турботи про природу, але й зробити конкретні кроки для її збереження, що значно посилює їхню екологічну компетентність [64].

Для формування екологічної компетентності Л. Стахів. пропонує створення сприятливого екологічного середовища в школі. Важливо, щоб заклад освіти був не лише осередком знань, але й прикладом для учнів у питаннях екологічної поведінки. Це може включати впровадження заходів з енергозбереження, сортування сміття, озеленення території школи, використання екологічно чистих матеріалів тощо. Вчителі та адміністрація повинні діяти як зразок для учнів, демонструючи, як важливо дбати про природу, зберігати ресурси та мінімізувати вплив на довкілля. Створення середовища мотивує учнів до практичних дій, що сприяє розвитку їх екологічної компетентності [65].

Формуванню екологічної компетентності, за словами І. Кушакової, сприяє організація позакласних заходів, що сприяють розвитку екологічної свідомості. Це можуть бути екологічні конкурси, гуртки, екскурсії до природних об'єктів, участь у природоохоронних акціях, відвідування наукових та екологічних центрів. Позакласна діяльність дає змогу учням отримати додаткові знання про екологічні проблеми, але головне – це формування активної життєвої позиції щодо охорони природи. Через участь у таких заходах учні відчують себе частиною великого процесу збереження планети, що робить їх усвідомленими громадянами з розвиненою екологічною відповідальністю [49].

Н. Луцан закликає організовувати процес формування екологічної компетентності учнів через літературу, мистецтво, музику та інші гуманітарні дисципліни. Через літературні твори, де розповідається про природу, її красу та важливість збереження, учні здатні краще зрозуміти емоційний та моральний

аспект екологічної проблеми. Мистецтво також є важливим засобом у формуванні екологічної свідомості, адже воно може передати через образи та емоції глибину нашої відповідальності за довкілля [60].

Узагальнимо, що формування екологічної компетентності у здобувачів початкової освіти є важливим етапом у вихованні свідомих, відповідальних громадян, готових до активних дій на користь природи. Для цього необхідно використовувати комплексний підхід, що поєднує як теоретичні знання, так і практичні навички, інтегруючи екологічні питання в різні аспекти освітнього процесу та позакласної діяльності. Таке формування екологічної компетентності в учнів початкової школи не лише сприяє охороні природи, але й забезпечує сталий розвиток суспільства на основі принципів відповідальності, розуміння та турботи про навколишнє середовище.

Отже, трактування поняття екологічної компетентності особистості у психолого-педагогічній та методичній літературі демонструє її багатогранність і значення для розвитку сталих екологічних цінностей у суспільстві. Відзначено, що екологічна компетентність включає не лише знання про природу та її закони, а й здатність до екологічно відповідальної поведінки, уміння застосовувати отримані знання у повсякденному житті та впливати на збереження природного середовища. У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях акцент робиться на розвитку особистісних якостей, які сприяють формуванню екологічної свідомості у дітей, а методичні підходи зосереджені на інтеграції екологічної освіти у різні освітні дисципліни, що дозволяє забезпечити всебічний підхід до формування екологічної компетентності.

1.2. Вікові та психологічні передумови формування екологічної компетентності дітей молодшого шкільного віку

Вивчення вікових та психологічних передумов формування екологічної компетентності дітей молодшого шкільного віку є необхідним для визначення ефективних шляхів розвитку екологічної свідомості на ранніх етапах навчання.

Саме в цей період відбувається інтенсивний розвиток когнітивних, емоційних та поведінкових аспектів особистості, що є важливими для засвоєння основ екологічних знань та формування відповідальної поведінки щодо довкілля. Урахування вікових особливостей дозволяє педагогам оптимізувати навчальні методи і стратегії для досягнення високого рівня екологічної компетентності.

Зазначимо, що діти молодшого шкільного віку (6-10 років) знаходяться на важливому етапі розвитку, коли відбуваються значні зміни в їх психічному, емоційному та соціальному розвитку. Цей період визначається як етап пізнавальної зрілості, коли дитина починає активно освоювати навички логічного мислення, сприйняття та розуміння світу навколо себе [12]. Вікові та психологічні особливості дітей цього віку значно впливають на те, як вони сприймають нові знання, в тому числі й екологічні.

По-перше, на етапі молодшого шкільного віку розвивається інтерес до довкілля. Діти починають задавати багато питань про природу, навколишнє середовище, з'являється бажання досліджувати світ, відкривати нові факти і явища. Це природне прагнення до пізнання є важливим фактором у формуванні екологічної свідомості. Однак, через обмежену здатність до абстрактного мислення, діти молодшого шкільного віку переважно орієнтовані на конкретне сприйняття фактів та явищ, що може впливати на глибину розуміння складних екологічних проблем. Зокрема, вони можуть сприймати природу як набір роздільних елементів, не завжди розуміючи взаємозв'язок між ними [42].

По-друге, у цей період активно формується соціальна ідентичність дитини. Діти починають активно взаємодіяти з однолітками, батьками та вчителями, що сприяє розвитку емоційної та соціальної компетентності. Вони починають вчитися приймати групові норми і правила, зокрема щодо поведінки в природному середовищі [63]. Важливим є те, що на цьому етапі діти схильні до наслідування і можуть легко переймати екологічні звички, формуючи їх у повсякденному житті, що є основою для розвитку екологічної компетентності.

З психолого-педагогічного боку важливо відзначити, що діти молодшого шкільного віку характеризуються високим рівнем емоційної чутливості, що є важливим фактором для розвитку екологічної свідомості. Вони можуть

безпосередньо відчувати негативні наслідки екологічних проблем, таких як забруднення навколишнього середовища, через відчуття болю за тварин, рослини, або навіть через власне ставлення до природних катастроф. Таке емоційне сприйняття допомагає дітям встановлювати більш глибокий зв'язок з природою, що, в свою чергу, може стимулювати їх до позитивних змін у поведінці, орієнтованих на збереження навколишнього середовища [62].

Характерною рисою психічного розвитку дітей цього віку є підвищена активність пізнавальних процесів, зокрема уваги, пам'яті та уяви. Так, розвиток уяви дозволяє дітям створювати образи і сценарії щодо того, як може виглядати світ, якщо вони будуть дотримуватись екологічно сприятливої поведінки. Завдяки своїй творчій активності діти можуть активно долучатися до створення моделей екологічного світу, що стимулює їх до реальних змін у поведінці. Крім того, в цей період у дітей формується здатність до самоорганізації та самоконтролю. Вони поступово усвідомлюють власну відповідальність за свої вчинки, в тому числі й щодо довкілля [45]. Вказане є важливим для формування екологічної компетентності, адже важливо, щоб молодші школярі не тільки усвідомлювали екологічні проблеми, але й розуміли свою роль у їх вирішенні.

Психологічні особливості дітей також включають значну відкритість до нових ідей, готовність до експериментів та спроби знайти нові рішення для вирішення проблем. Вони схильні до сприйняття позитивних моделей поведінки та здатні легко адаптуватися до змін, що робить їх ідеальними кандидатами для формування екологічної компетентності через різноманітні навчальні програми, включаючи інтерактивні методи, які стимулюють інтерес до природи та довкілля. У цьому контексті важливим є використання методів активного навчання, що дозволяють дітям не лише отримувати теоретичні знання про природу та екологічні проблеми, але й практично взаємодіяти з природою, здійснювати екологічні дослідження, спостереження та навіть втілювати в життя екологічно корисні ініціативи [30].

Навчальна діяльність дітей молодшого шкільного віку є однією з важливих складових їх екологічного розвитку. Навчальна діяльність молодших школярів охоплює різні аспекти, такі як здобуття знань, розвиток навичок, взаємодія з

однолітками та вчителями, а також адаптація до шкільного середовища. Однією з основних характеристик навчальної діяльності дітей молодшого шкільного віку є їхня допитливість і прагнення до пізнання нового. Діти в цьому віці активно ставлять питання, виявляють інтерес до різноманітних тем і готові засвоювати нову інформацію. Вони не лише отримують знання, а й прагнуть зрозуміти, як цей світ працює, як взаємодіють різні явища та об'єкти. Навчальна діяльність на уроках має свою специфіку, адже діти молодшого шкільного віку здатні активно працювати в групах, виконувати практичні завдання та застосовувати набуті знання в реальних ситуаціях. У цьому віці навчання не повинно бути обмежене лише теоретичними аспектами – діти потребують активної участі в практичних, дослідницьких заходах, що дозволяє їм краще зрозуміти і закріпити інформацію.

Особливу роль у навчальній діяльності дітей цього віку відіграють ігрові методи навчання, які допомагають не тільки зробити процес навчання більш цікавим, але й сприяють розвитку когнітивних здібностей. Ігри на уроці можуть бути як інтелектуальними, так і практичними, що дозволяє дітям вчитися через дію, емоційно переживати навчальний процес та отримувати задоволення від навчання. Ще одним аспектом навчальної діяльності є взаємодія з однолітками. Так, діти починають активно співпрацювати з іншими учнями, виконувати колективні завдання, що розвиває їхні комунікативні навички. Спільна робота на уроках, дискусії, виконання спільних проектів сприяють розвитку соціальних навичок і формуванню почуття відповідальності за колективний результат [10].

Однією з важливих передумов є інтерес до практичної діяльності. Діти цього віку часто виявляють велику потребу в практичних заняттях, таких як посадка рослин, догляд за тваринами або участь у різноманітних екологічних акціях. Ці активності не тільки дають дітям можливість застосувати отримані знання в реальних ситуаціях, але й дозволяють активно взаємодіяти з навколишнім середовищем, що є основою розвитку екологічної компетентності. Через участь у практичних заходах, таких як висадка дерев, догляд за садом чи проведення акцій з очищення територій, діти не лише здобувають практичні навички, але й усвідомлюють важливість бережливого ставлення до природи. Цей процес допомагає формувати у дітей відповідальне ставлення до довкілля та

розвиває в них бажання діяти на користь збереження природних ресурсів. Залучення до екологічних заходів дозволяє дітям зрозуміти важливість колективної роботи, взаємодії з іншими та відповідальності за виконану діяльність, що є необхідними елементами екологічної компетентності [23].

Іншою важливою передумовою є розвиток морально-етичних норм. У молодшому шкільному віці діти активно закладають основи своїх моральних принципів, таких як відповідальність, доброта, взаємодопомога, що є важливою умовою для формування екологічної компетентності. Моральне виховання допомагає дітям розуміти важливість захисту природи та тваринного світу, усвідомлюючи свою роль у збереженні екосистем [2]. Виховання моральних цінностей сприяє розвитку емоційного ставлення до природи, формуючи в дітей відповідальність за збереження довкілля. Моральні принципи, такі як бережливе ставлення до природи, повага до всіх живих істот, формуються через приклади з життя, казки, обговорення різних ситуацій. Це допомагає дітям розуміти, чому важливо берегти довкілля і як кожен може зробити внесок у його збереження.

Не менш важливим є також потреба у самовираженні через діяльність. Діти молодшого шкільного віку мають величезне бажання висловлювати свої погляди та емоції через різноманітні види діяльності, такі як малювання, розповіді, ігри. Ці форми самовираження дають можливість дітям практично реалізувати свої уявлення про навколишній світ, зокрема про екологічні проблеми, і водночас стимулюють розвиток їх творчих здібностей. Через малюнки діти можуть зображувати природу, тварин, екологічні проблеми, що сприяє розвитку у них емоційного ставлення до природи та бажання її охороняти. Самовираження через різні види діяльності також допомагає дітям знаходити власний спосіб взаємодії з навколишнім середовищем і розвивати почуття відповідальності за свої дії [1].

Велике значення в процесі формування екологічної компетентності дітей має роль природничих дисциплін. Дисципліни, пов'язані з вивченням природи, сприяють розвитку у дітей не тільки базових екологічних знань, але й розуміння складних екологічних зв'язків між організмами та середовищем. Зокрема, уроки з курсу «Я досліджую світ» є прекрасною основою для знайомства дітей з природними явищами, від простих до складних, такими як сезонні зміни, погода,

життєвий цикл рослин і тварин. Крім того, уроки допомагають дітям усвідомити важливість збереження природних ресурсів, підкреслюючи актуальні екологічні проблеми, як-от забруднення довкілля або зміна клімату. Важливим аспектом є те, що природничі дисципліни дають дітям не лише знання, а й навчають їх практичним методам охорони природи, таким як зменшення використання пластику, правильна утилізація відходів, чи використання екологічно чистих матеріалів. Цей підхід дозволяє дітям розвивати екологічну відповідальність, що є основою екологічної компетентності. Діти на уроках природознавства можуть не лише дізнатися про різноманітні екологічні явища, але й отримати практичні навички, які можуть використовувати для вирішення реальних екологічних проблем, зокрема на рівні власного дому чи школи [20].

Особливо важливим є те, що формування екологічної компетентності через природничі дисципліни сприяє розвитку в дітей таких якостей, як критичне мислення та здатність до самостійного аналізу екологічних ситуацій. Вони вчаться порівнювати різні підходи до охорони природи, обговорювати проблеми й можливі шляхи їх вирішення, що дає їм змогу усвідомлювати значущість своїх дій для збереження довкілля. Це є ключовим етапом розвитку екологічної свідомості, що дає дітям молодшого шкільного віку можливість не лише вивчати природу, а й активно сприяти її збереженню та охороні [39].

Для того, щоб екологічна компетентність була сформована максимально ефективно, необхідно використовувати різноманітні методи навчання, що відповідають віковим та психологічним потребам дітей. Одним з таких методів є роль інтегрованих уроків, що поєднують різні навчальні дисципліни. Інтеграція навчальних предметів дозволяє дітям не лише здобувати різноманітні знання, а й формувати більш цілісне та глибоке уявлення про навколишній світ і екологічні проблеми. Наприклад, поєднання уроків природознавства з читанням чи малюванням надає можливість розглядати природу з різних аспектів. У такому контексті діти не лише дізнаються про природні явища, а й вчаться бачити їх естетичну цінність, взаємодію людини з природним середовищем, і важливість його збереження. Природа стає не лише об'єктом дослідження, але й джерелом натхнення для літературної і художньої творчості [45].

Важливим у формуванні екологічної компетентності є практичні проєкти і навчальні дослідження, які є невід’ємною частиною навчальної діяльності дітей. Практична діяльність дозволяє учням не тільки засвоювати теоретичні знання, але й застосовувати їх на практиці. Важливо, щоб учні мали змогу не лише слухати про екологічні процеси, але й активно брати участь у дослідженнях та спостереженнях за природними явищами. Наприклад, діти можуть здійснювати дослідження екосистем навколо свого дому чи школи, спостерігати за змінами, що відбуваються в рослинному і тваринному світі в залежності від пори року. Вивчення властивостей води, повітря чи ґрунту дає можливість переконатися в тому, як важливо зберігати чистоту навколишнього середовища. Така діяльність розвиває у дітей здатність до спостереження, аналізу та формулювання висновків, що є необхідним для розвитку екологічної компетентності [54].

Не менш важливу роль у формуванні екологічної компетентності учнів відіграють позаурочні заходи екологічного спрямування. Екологічні акції, такі як «Чистий берег», «День Землі», участь у шкільних або районних екологічних проєктах дають можливість дітям не лише здобувати знання, але й брати активну участь у збереженні навколишнього середовища. Такі заходи сприяють розвитку соціальної відповідальності у дітей, оскільки вони вчать не лише теоретично розуміти важливість збереження природи, але й застосовувати свої знання на практиці. Акції, спрямовані на очищення територій, висадку дерев, збір сміття, надають дітям відчуття безпосереднього внеску у справу охорони природи, що зміцнює їх екологічну свідомість [23].

Отже, вивчення вікових та психологічних передумов формування в дітей молодшого шкільного віку екологічної компетентності є важливим для розвитку їх здатності усвідомлювати, розуміти та дбайливо ставитися до навколишнього середовища. У цьому віці діти активно засвоюють нові знання через різноманітні практичні та наочні методи навчання, що сприяє розумінню природних явищ. Їх допитливість та емоційна чутливість дозволяють формувати у них позитивне ставлення до природи, тварин і рослин, а розвиток соціальних навичок сприяє усвідомленню необхідності колективної відповідальності за збереження довкілля. Практична діяльність, інтеграція знань з різних дисциплін, позаурочні

заходи створюють умови для формування екологічної компетентності, а також стимулюють розвиток моральних і етичних норм, таких як відповідальність та доброта. Ці передумови сприяють створенню бази для активного та свідомого ставлення дітей до проблем екології та навколишнього середовища в цілому.

1.3. Потенціал курсу «Я досліджую світ» у формуванні екологічної компетентності учнів початкової школи

Вивчення потенціалу курсу «Я досліджую світ» у формуванні екологічної компетентності учнів початкової школи є надзвичайно важливим, оскільки цей курс є основою для ознайомлення дітей із природними явищами, екологічними проблемами та основами взаємодії людини з навколишнім середовищем. У рамках цього курсу учні здобувають не лише теоретичні знання, а й практичні навички, необхідні для розвитку екологічної свідомості та відповідального ставлення до природи. Інтеграція екологічних аспектів у навчальний процес сприяє формуванню у дітей початкових класів системного розуміння екології, розвиває критичне мислення та відповідальність за збереження навколишнього середовища, що є важливим етапом у формуванні екологічної компетентності.

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. №87, затверджено Державний стандарт початкової освіти [27], який визначає ключові компетентності, серед яких екологічна компетентність займає важливе місце. Екологічна компетентність передбачає усвідомлення основ екологічного природокористування, дотримання правил природоохоронної поведінки, ощадливе використання природних ресурсів і розуміння важливості збереження природи для сталого розвитку суспільства. Метою природничої освітньої галузі визначено формування у учнів не тільки знань і вмінь у галузі природничих наук, техніки і технологій, а й розвиток екологічної компетентності. Це забезпечує успішну взаємодію з природою, допомагає формувати науковий світогляд і критичне мислення. Важливим є також становлення відповідальної та безпечної природоохоронної поведінки, заснованої на принципах сталого розвитку.

Відповідно до стандарту, здобувач освіти на цьому етапі відкриває для себе світ природи, набуває досвіду її дослідження, шукає відповіді на питання, спостерігає за навколишнім світом, проводить експерименти та створює навчальні моделі. Це сприяє розвитку його допитливості та бажання пізнавати природу, а також приносить радість від процесу навчання. Окрім того, учень опрацьовує і систематизує інформацію природничого змісту, отриману з доступних джерел, та представляє її в різних формах. Учні усвідомлюють розмаїття природи та взаємозв'язки між її об'єктами і явищами, пояснюють роль природничих наук і техніки в житті людини. Вони вчаться відповідально поводитися у довкіллі, критично оцінювати факти та поєднувати новий досвід з раніше набутими знаннями та вміннями, творчо використовуючи їх для розв'язання важливих екологічних проблем [27].

Відповідно до типової освітньої програми [80], курс «Я досліджую світ» зосереджується на розвитку допитливості та інтересу до навколишнього світу через спостереження, експерименти, моделювання, що дає змогу формувати навички екологічного дослідження. У зміст курсу включено низку навчальних ситуацій, у яких учні мають змогу самостійно досліджувати явища природи, аналізувати отримані результати, висловлювати припущення, будувати гіпотези і робити висновки, що формує в них критичне мислення та екологічну свідомість. Це особливо важливо у віці 8–10 років, коли закладається фундамент ставлення до світу, а через пізнання молодші школярі починають відчувати особисту відповідальність за збереження природного середовища.

Типова освітня програма реалізується на засадах дитиноцентризму та природовідповідності, що узгоджується з екологічним підходом. Формування екологічної компетентності в межах курсу «Я досліджую світ» включає розвиток ціннісного ставлення до неї, формування звичок ощадливого використання ресурсів, дотримання правил природоохоронної поведінки, розуміння глобальних екологічних проблем та участь у їх вирішенні на рівні своєї громади. Діти вчаться дбати про чистоту довкілля, висаджувати рослини, доглядати за тваринами, сортувати сміття, економити воду й електроенергію, що формує основи екологічного способу життя [80].

Курс «Я досліджую світ», що є складовою частиною початкової освіти в Україні, відіграє важливу роль у формуванні екологічної компетентності учнів початкової школи, відповідаючи вимогам Державного стандарту. Метою курсу є всебічний особистісний розвиток учнів через формування цілісного образу світу, в основі якого лежить усвідомлення ролі людини у природному й соціальному середовищі. Природа, як одна з провідних змістових ліній, є фундаментом для розуміння важливості відповідального ставлення до навколишнього середовища. Теми про живу і неживу природу, зміну пір року, особливості рослинного і тваринного світу України, екосистеми, водні, ґрунтові та повітряні ресурси надають учням початкові знання про взаємозв'язки між компонентами природи та вплив людини на них. Такі знання сприяють формуванню в учнів уявлення про екологічну рівновагу та необхідність збереження природного балансу [20].

Відповідно, курс «Я досліджую світ» має значний потенціал у формуванні екологічної компетентності учнів початкової школи. Оскільки екологічна компетентність учнів передбачає усвідомлення основ екологічного природо-користування, важливість дотримання правил природоохоронної поведінки, ощадного використання природних ресурсів та формування відповідального ставлення до природи, що є важливою умовою сталого розвитку суспільства, то курс «Я досліджую світ» стає ефективним інструментом для реалізації цих завдань, адже він дозволяє учням активно взаємодіяти з довкіллям, досліджувати природні явища, а також формувати цілісне розуміння екологічних проблем.

Окрім того, курс «Я досліджую світ» сприяє розвитку пізнавальної активності дітей, їх готовності до вивчення природи через практичні вправи та навчальні дослідження, спостереження, експерименти. Діти досліджують навколишній світ, шукають відповіді на запитання, здійснюють спостереження та створюють навчальні моделі, що є важливою складовою формування їх екологічної компетентності. Згідно з Державним стандартом, важливо, щоб учні не лише здобували знання, а й застосовували їх на практиці, розвивали здатність до творчого використання набутого досвіду, аналізуючи екологічні проблеми та вивчаючи взаємозв'язки між різними об'єктами та явищами природи. Завдяки таким методам навчання, як спостереження, експериментування і створення

моделей, діти можуть самостійно досліджувати природу, що створює можливості для розвитку в них глибокого розуміння екологічних процесів [31].

У рамках курсу «Я досліджую світ» учні не тільки вивчають природничі явища, а й отримують досвід аналізу і систематизації екологічної інформації з різних джерел, що розвиває в них критичне мислення та здатність до вирішення проблем природничого характеру. Це допомагає формувати в них основи наукового світогляду, який є важливим етапом для розвитку екологічної компетентності, відповідального ставлення до навколишнього світу. Крім того, курс «Я досліджую світ» активно сприяє розвитку в учнів навичок роботи з інформацією природоохоронного змісту. Вони вчаться знаходити необхідну інформацію, систематизувати її та перетворювати в різні форми, такі як малюнки, таблиці, графіки чи текст [18]. Це дозволяє учням не лише краще організовувати свої знання, а й ефективно передавати їх іншим.

Також курс «Я досліджую світ» містить елементи міжпредметних зв'язків, що дозволяють учням вивчати екологічні проблеми через призму різних освітніх галузей, зокрема через мовно-літературну, математичну, природничу та ін. Наприклад, під час вивчення природознавства учні можуть ознайомлюватися з взаємозв'язками між різними елементами природного середовища, а також використовувати математичні знання для аналізу статистичних даних про стан навколишнього середовища. Використання літератури та мистецтва на уроках дозволяє створити глибоке уявлення про природу, її красу, важливість охорони навколишнього світу. Такі інтегративні методи навчання сприяють розвитку екологічної свідомості учнів, допомагають формувати більш багатогранне розуміння екології та природоохоронної діяльності [31].

Практичні проекти та дослідження є невід'ємною частиною курсу «Я досліджую світ», що допомагає учням на практиці застосовувати свої знання, вивчаючи екосистеми навколо дому чи школи, проводячи прості експерименти з водою, повітрям, ґрунтом, а також вивчаючи вплив людської діяльності на природу. Це дозволяє дітям глибше усвідомити важливість охорони природи, збереження природних ресурсів, формує в них відчуття відповідальності за стан навколишнього середовища. Такі форми і методи роботи, що мають практичну

спрямованість, відповідають вимогам Державного стандарту, оскільки вони сприяють розвитку у дітей необхідних навичок для взаємодії з природою і вміння застосовувати ці знання для розв'язання екологічних проблем [58].

Крім того, участь у позаурочних заходах, таких як екологічні акції або проекти, що проводяться в рамках курсу «Я досліджую світ», також сприяє формуванню у дітей екологічної компетентності. Завдяки активному залученню до таких заходів учні набувають практичного досвіду у збереженні природи, розвитку екологічної відповідальності та бережливого ставлення до природних ресурсів. Перелічені заходи сприяють розвитку соціальних навичок і співпраці між учнями, допомагаючи формувати відповідальність за стан довкілля [23].

Одним із перших кроків у формуванні екологічної компетентності учнів є виявлення і формулювання ними природоохоронних проблем, що є частиною програми курсу «Я досліджую світ». Учні навчаються обирати об'єкти для дослідження у своєму оточенні, що допомагає їм не лише пізнавати природу, а й усвідомлювати її цінність. Важливим моментом є те, що діти здатні самостійно або за допомогою вчителя обирати ті природні явища чи процеси, які вони хочуть досліджувати. Це відповідає вимогам Державного стандарту, адже в ньому зазначено, що здобувачі освіти повинні мати можливість вибирати питання для дослідження, що можна розв'язати дослідницьким способом [20].

Другим кроком є визначення мети дослідження та формулювання гіпотез в галузі охорони природи. У процесі навчання учні повинні обирати та пояснювати свої дії для дослідження об'єктів природи. Це дає можливість не тільки розвивати наукове мислення, а й відпрацьовувати навички прогнозування та планування в сфері природоохоронної діяльності. Прогнозування результатів спостережень і досліджень допомагає учням краще розуміти взаємозв'язок між об'єктами природи, а також розвивати вміння критично оцінювати інформацію, що є складовою екологічної компетентності особистості [16].

Третім кроком є планування дослідження, що включає вибір послідовності кроків для проведення спостережень та експериментів в галузі охорони природи. Це дозволяє дітям навчитися систематизувати процеси спостережень за природою, експериментування та створення навчальних природоохоронних

моделей. Вони самостійно чи за допомогою вчителя визначають необхідні умови для успішного дослідження. В результаті цього етапу учні розвивають навички організованості, планування і послідовності, що також є важливими для формування екологічної компетентності особистості [31].

Ще одним важливим аспектом природоохоронної діяльності учнів є аналіз і обґрунтування результатів. Учні мають можливість встановлювати зв'язки між об'єктами та явищами природи, робити висновки з отриманих результатів і з'ясовувати, чому саме ці явища відбуваються. Цей етап сприяє розвитку критичного мислення та вміння учнів застосовувати отримані знання для розв'язання реальних екологічних проблем. Аналізований курс сприяє тому, щоб учні навчилися не лише виконувати дослідження, а й інтерпретувати їх результати, зрозуміло їх представляти та робити корисні висновки [20].

Також важливим аспектом природоохоронної діяльності є усвідомлення учнями розмаїття природи та взаємозв'язків її об'єктів і явищ. Вони навчаються виявляти ці зв'язки в своїй діяльності, адже одне з головних завдань екологічної освіти – допомогти дітям зрозуміти, що всі елементи природи, довкілля загалом є взаємопов'язаними, і змінюючи один елемент, ми впливаємо на всю систему. Курс «Я досліджую світ» сприяє тому, щоб учні не лише усвідомлювали ці зв'язки, а й враховували їх під час своєї діяльності. Діти також вчать відповідально ставитися до навколишнього світу, дбати про чистоту, доглядати за рослинами і тваринами. Вони розуміють важливість збереження природних ресурсів, усвідомлюючи, що всі природні елементи мають свою цінність і потребують охорони. Завдяки цьому курсу учні розвивають відповідальність за збереження довкілля, що є важливою частиною екологічної компетентності [1].

Важливим кроком є аналіз учнями результатів своєї природоохоронної діяльності. Учні повинні вчитися аналізувати свою роботу, визначати фактори, які сприяли успіху, а також помилки, які виникли під час проведення відповідних заходів чи виконання практичних завдань природоохоронного змісту. Цей процес саморефлексії допомагає дітям зрозуміти, що помилки є невід'ємною частиною навчання, і їх можна використовувати для покращення своїх результатів у майбутньому. Важливим є критичне оцінювання фактів та

поєднання нового досвіду з набутими раніше знаннями. Учні вчаться генерувати нові ідеї для вирішення проблем, класифікувати об'єкти навколишнього світу за різними ознаками та класифікувати їх на основі власного досвіду. Це сприяє розвитку навичок розв'язання екологічних проблем у різних контекстах [49].

Курс «Я досліджую світ» формує в учнів здатність бачити себе частиною природи та відповідально ставитися до свого впливу на неї. Через різноманітні форми роботи – індивідуальні, групові, проектні – діти вчаться взаємодіяти, обговорювати проблеми, приймати екологічно доцільні рішення. У підсумку, курс «Я досліджую світ» є не лише основою для формування знань про природу, а й платформою для становлення екологічної культури учня як відповідального громадянина, здатного до дій у контексті сталого розвитку. Він відкриває можливості не лише пізнавати світ, а й змінювати його на краще – через екологічно свідому поведінку з перших років шкільного життя [1].

Важливою особливістю курсу є інтегрований підхід, що дозволяє розглядати екологічні теми не лише в рамках природничих знань, а й через соціально-ціннісну та етичну призму. Наприклад, змістові лінії «Людина і природа» та «Людина і світ» орієнтують учнів на усвідомлення того, що Земля є спільним домом для всіх, що стан довкілля залежить від поведінки кожної людини, і що співпраця у вирішенні екологічних проблем є спільною відповідальністю людства. Паралельно формується ціннісне ставлення до природи – не як до ресурсу, а як до середовища, в якому дитина живе, з яким взаємодіє, яке потребує захисту та турботи [20].

Важливим є і те, що курс базується на дослідницькому підході до пізнання. Учні залучаються до досліджень-спостережень, розпізнавань і пошуків, що розвиває наукове мислення, вміння аналізувати природні явища, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, робити висновки, формулювати гіпотези. Це є необхідною основою екологічної свідомості, оскільки саме через дослідження дитина пізнає, як працює природа і яку роль у цьому відіграє людина. Завдяки практичним завданням учні вчаться визначати стан довкілля, помічати зміни, оцінювати наслідки людської діяльності для екосистем, зокрема через приклади з власного життя – забруднення водойм, вирубка лісів, забруднення повітря.

Окрему увагу приділено формуванню моделей безпечної та екологічно доцільної поведінки. Учні вивчають правила поведінки в природі, способи ощадливого використання води, енергії, вторинну переробку сміття, догляд за рослинами і тваринами. Такі знання набувають ціннісного значення тоді, коли учні застосовують їх у повсякденному житті – в школі, вдома, на прогулянці. Формується відповідальне ставлення до власного здоров'я та здоров'я довкілля, що є однією з ознак екологічної грамотності. Водночас у курсі закладено розвиток емоційного ставлення до природи через художні засоби, опис явищ, пейзажів, ознайомлення з народними традиціями взаємодії з довкіллям [31].

Курс «Я досліджую світ» також враховує вікові особливості учнів, використовуючи комплексний підхід до навчання – поєднання словесних, наочних, практичних методів, включаючи активну взаємодію дітей з навколишнім середовищем через екскурсії, проєкти, спостереження. У цьому контексті розвиваються також соціальні навички: уміння співпрацювати, брати участь у колективних справах, зокрема в екологічних акціях, конкурсах, волонтерських ініціативах. Участь у таких заходах сприяє вихованню в учнів ініціативності, патріотизму, любові до рідного краю, бажання його зберегти [16].

Крім того, курс формує в учнів соціально-громадянську відповідальність – як у ставленні до людей, так і до природи. Учні вчаться поважати різноманіття, цінувати ресурси, помічати потреби інших, надавати допомогу. Взаємозв'язок цих аспектів сприяє усвідомленню глобальної цілісності світу, де кожен учинок має значення. Через включення до змісту питань охорони довкілля, захисту тварин, збереження водних ресурсів, попередження забруднення, курс стимулює екологічну чуйність і готовність діяти на користь природи [18].

Важливо, що оцінювання в рамках курсу має формувальний характер. Учитель не лише фіксує результати, а й супроводжує навчання, допомагає учню відстежувати власний прогрес, коригувати поведінку, визначати зони росту. Це особливо ефективно при роботі над екологічними проєктами, коли діти самостійно обирають тему дослідження, аналізують інформацію, працюють у групах і презентують свої висновки. У такому підході екологічна компетентність не залишається теоретичним поняттям, а набуває реальних форм.

Курс «Я досліджую світ» висуває такі вимоги до обов'язкових результатів навчання здобувачів освіти в аспекті екологічної компетентності

1. Одним із основних результатів навчання є здатність учнів вибирати в навколишньому світі або із запропонованих запитань ті, що можна розв'язати дослідницьким способом. Учні повинні вміти обирати об'єкти природи для дослідження, що є важливим для розвитку екологічної компетентності, оскільки це дозволяє учням зрозуміти природу як систему, що складається з різних взаємопов'язаних елементів. Вони повинні вміти ставити питання, що мають екологічну спрямованість, і визначати, які з них потребують дослідження для розв'язання екологічних проблем.

2. Важливим результатом є вміння учнів формулювати мету дослідження та прогнозувати можливі результати. Це дозволяє школярам розвивати навички планування досліджень, передбачення екологічних змін та оцінки їхніх наслідків для навколишнього середовища. Визначення мети дослідження і висування гіпотез сприяє формуванню у школярів екологічного мислення, яке допомагає їм аналізувати зв'язки в природних системах.

3. За допомогою курсу учні повинні навчитись планувати дослідження, що включає вибір необхідних умов, ресурсів і послідовності кроків для здійснення спостережень та експериментів. Важливою складовою цього етапу є здатність до організації досліджень, що дає учням можливість навчитися працювати з ресурсами природного середовища, планувати дії для їх вивчення та оцінки впливу діяльності людини на природу.

4. Спостереження за природними явищами, експериментування, створення навчальних моделей – це складові дослідницької діяльності, які розвивають у школярів уміння застосовувати наукові методи для розв'язання природничих задач. Вони вчаться застосовувати технічні прилади для вимірювання, спостереження та створення моделей природних процесів, що є важливим для розвитку екологічної компетентності та усвідомлення взаємозв'язків у природі.

5. Після проведення дослідження учні повинні вміти описувати свої результати та робити висновки з проведених спостережень. Це дозволяє їм з'ясувати, як природні процеси взаємодіють та яким чином діяльність людини

впливає на екологічне середовище. Формулювання висновків вимагає від учнів уміння співвідносити отримані результати з теоретичними знаннями, що розвиває їх екологічну свідомість і здатність діяти відповідально в природі.

6. Оцінка помилок, зміна умов дослідження в разі необхідності – це частина процесу самоаналізу, яка дозволяє учням усвідомлювати важливість коректного підходу до пізнання природи. Це важливо для розвитку в дітей навичок критичного мислення та здатності адаптувати свої дії для досягнення результатів, що є необхідним у контексті екологічної компетентності.

7. Вміння знаходити, систематизувати та представити інформацію, що стосується природних процесів, також є важливою складовою екологічної компетентності. Діти вчаться організовувати свої знання, використовувати різні джерела інформації, такі як технічні прилади чи інтернет-ресурси, для пошуку екологічних даних. Вміння перетворювати інформацію в різні форми, такі як таблиці, малюнки або презентації, дозволяє учням краще структурувати знання та застосовувати їх для розв'язання конкретних проблем.

8. Учні повинні вчитися виявляти взаємозв'язки між об'єктами природи і враховувати ці зв'язки в своїй діяльності. Це дозволяє їм розуміти, що всі явища природи взаємопов'язані, і навіть незначні зміни можуть мати екологічні наслідки. Так учні здобувають навички екологічно відповідального мислення.

9. Важливою складовою екологічної компетентності школярів є вміння використовувати природні ресурси раціонально і ощадливо. Учні повинні розуміти необхідність збереження ресурсів та вчитися застосовувати це знання в житті. Вони мають оцінювати витрати природних ресурсів у родині, знаходити способи їх зменшення, що є важливим для збереження довкілля.

10. Учні повинні розвивати здатність критично оцінювати екологічні проблеми, генерувати нові ідеї та пропонувати шляхи їх розв'язання. Це є важливим для формування в дітей творчого підходу до екологічних завдань і розуміння, що навіть у повсякденному житті можна робити вибір на користь збереження навколишнього середовища [20].

Узагальнимо, що курс «Я досліджую світ» створює всі необхідні умови для формування екологічної компетентності молодших школярів. Це не лише знання

і навички, але й цінності, поведінкові установки, здатність приймати відповідальні рішення у повсякденному житті. Завдяки інтегрованому підходу, дослідницькій діяльності, практичним завданням і ціннісному спрямуванню курс виступає ефективним інструментом екологічного виховання у початковій школі. Він закладає основи для становлення екологічно свідомої особистості, здатної до саморозвитку, самоконтролю і активної громадянської позиції.

Отже, курс «Я досліджую світ» має значний потенціал у формуванні екологічної компетентності учнів початкової школи, оскільки інтегрує природничі знання, ціннісне ставлення до довкілля та практичні навички взаємодії з природою. Завдяки міжпредметній інтеграції, дослідницькому підходу та орієнтації на життєві ситуації, цей курс забезпечує усвідомлене розуміння взаємозв'язків у природі, формує відповідальне екологічне мислення, стимулює активну поведінку у збереженні навколишнього середовища та виховує молодших школярів як екологічно свідомих громадян. Учні вчаться спостерігати, аналізувати зміни в природі, оцінювати вплив людської діяльності на довкілля та робити висновки щодо власної поведінки.

Висновок до розділу 1

1. Тракткування поняття екологічної компетентності особистості у психолого-педагогічній та методичній літературі демонструє її багатогранність і значення для розвитку сталих екологічних цінностей у суспільстві. Відзначено, що екологічна компетентність включає не лише знання про природу та її закони, а й здатність до екологічно відповідальної поведінки, уміння застосовувати отримані знання у повсякденному житті та впливати на збереження природного середовища. Виявлено, що в сучасних психолого-педагогічних дослідженнях акцент робиться на розвитку особистісних якостей, які сприяють формуванню екологічної свідомості у дітей, а методичні підходи зосереджені на інтеграції екологічної освіти у різні освітні дисципліни, що дозволяє забезпечити всебічний підхід до формування екологічної компетентності.

2. Формування екологічної компетентності є важливим для розвитку в учнів молодшого шкільного віку здатності усвідомлювати, розуміти та дбайливо ставитися до навколишнього середовища. У цьому віці діти активно засвоюють нові знання через різноманітні практичні та наочні методи навчання, що сприяє розумінню природних явищ. Їх допитливість та емоційна чутливість дозволяють формувати у них позитивне ставлення до природи, тварин і рослин, а розвиток соціальних навичок сприяє усвідомленню колективної відповідальності за збереження довкілля. Практична діяльність, інтеграція знань, позаурочні заходи створюють умови для формування екологічної компетентності, а також стимулюють розвиток моральних і етичних норм, таких як відповідальність та доброта. Ці передумови сприяють створенню бази для активного та свідомого ставлення дітей до проблем екології та навколишнього середовища в цілому.

3. Виявлено потенціал курсу «Я досліджую світ» у формуванні екологічної компетентності учнів початкової школи. Показано, що цей курс має значний потенціал у формуванні екологічної компетентності учнів початкової школи, оскільки інтегрує природничі знання, ціннісне ставлення до довкілля та практичні навички взаємодії з природою. Завдяки міжпредметній інтеграції, дослідницькому підходу та орієнтації на життєві ситуації, цей курс забезпечує усвідомлене розуміння взаємозв'язків у природі, формує відповідальне екологічне мислення, стимулює активну поведінку у збереженні навколишнього середовища та виховує молодших школярів як екологічно свідомих громадян.

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 3 КЛАСУ НА УРОКАХ КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

2.1. Стан сформованості екологічної компетентності учнів 3 класу на уроках курсу «Я досліджую світ»

Вивчення стану сформованості екологічної компетентності учнів 3 класу на уроках курсу «Я досліджую світ» є надзвичайно важливим, оскільки саме в цьому віці формується ціннісне ставлення до природи, закладаються основи екологічної свідомості та відповідальної поведінки. Усвідомлення учнями взаємозв'язків у природі, розуміння наслідків людської діяльності та розвиток умінь діяти екологічно доцільно мають стати складовою освітнього процесу. Дослідження рівнів сформованості екологічної компетентності дозволяє виявити рівень засвоєння знань, практичних умінь і ціннісних орієнтацій, необхідних для збереження довкілля, а також удосконалити підходи до організації навчання з метою ефективного впровадження екологічного компонента в освітній процес.

Аналіз Державного стандарту початкової освіти [27] та типової освітньої програми для 3-4 класів [80] дає змогу стверджувати, що уроки курсу «Я досліджую світ» у 3 класі відкривають широкі можливості для формування екологічної компетентності учнів. Цей курс інтегрує знання з природничої, соціальної та здоров'язбережувальної галузей, створюючи цілісне уявлення про навколишній світ. Учні усвідомлюють, що природа є невід'ємною частиною життя, а знання – умовою відповідального ставлення до довкілля. Через ознайомлення з поняттями про тіла та явища природи, діти дізнаються, що світ поділяється на живу і неживу природу, між якими існують взаємозв'язки. Вивчення таких явищ, як вітер, туман, зміна пір року, світанок, відліт птахів, сприяє розвитку спостережливості, уміння бачити закономірності в природі.

Особливе місце в курсі «Я досліджую світ» займає дослідницька діяльність. Вона формує навички наукового пізнання природи, спонукає учнів до

активного мислення і самостійного відкриття. Діти вчаться використовувати джерела інформації, спостерігати, вимірювати, проводити прості експерименти, користуватися обладнанням для вивчення природи. Молодші школярі освоюють послідовність дій під час дослідження: визначення мети, планування, виконання за планом і формулювання висновків. Їх вміння аналізувати проведене дослідження й моделювати природні процеси є основою екологічного мислення.

Вивчаючи живу природу, учні знайомляться з організмами – рослинами, тваринами, грибами – як із тілами живої природи. Вони дізнаються про середовища існування організмів, особливості будови, розмноження, розвитку, поведінки. Усвідомлення важливості умов для життя організмів закладає основи дбайливого ставлення до природи. Під час уроків учні доглядають за рослинами і тваринами, спостерігають за ними, формують відповідальність за живе. Вони вивчають роль рослин, тварин, грибів у житті людини та функціонуванні природних угруповань – лісів, лук, річок, морів. Знання про різноманітність організмів та їх взаємозв'язки з неживою природою формують розуміння в учнів початкової школи сутності та призначення екосистем.

Тематика охорони природи також широко представлена в курсі «Я досліджую світ». Учні дізнаються про Червону книгу України, рідкісні та зникаючі види, вчаться розуміти важливість збереження біорізноманіття. Формується переконання, що кожна людина, навіть дитина, може і повинна робити внесок у захист природи. Окремо розглядаються взаємозв'язки людини і природи. Діти усвідомлюють себе як частину природного світу, навчаються цінувати його ресурси, дізнаються про вплив діяльності людини на довкілля. Вивчення екологічно орієнтованих професій розширює кругозір учнів і формує уявлення про екологічну відповідальність у майбутньому.

Узагальнимо, що уроки курсу «Я досліджую світ» в 3 класі сприяють формуванню компонентів екологічної компетентності: знаннєвої, практичної та ціннісної. Учні не лише здобувають знання про природу, а й вчаться діяти в інтересах її збереження, приймати рішення на основі аналізу природних явищ і ситуацій, виявляти екологічно доцільну поведінку в щоденному житті. Такий

підхід відповідає меті сучасної початкової освіти – формуванню екологічно свідомої особистості, здатної до відповідального ставлення до природи.

Аналіз підручника з курсу «Я досліджую світ» для 3 класу [21] показує, що він має значний потенціал для формування екологічної компетентності учнів. Підручник містить низку завдань і видів діяльності, які спрямовані на розвиток у дітей екологічного мислення, бережливого ставлення до природи, усвідомлення взаємозв'язків у природі та відповідальності людини за її збереження. Природознавча частина курсу збагачена екологічним змістом, який подається через доступні для дітей форми, методи та засоби навчання.

Одним із провідних напрямів формування екологічної компетентності є включення до змісту підручника систематичних спостережень за природними явищами. Наприклад, учням пропонується простежити за змінами в природі восени, записати свої спостереження у щоденник, порівняти листя дерев за кольором і формою. Такі завдання не лише розвивають навички дослідження, а й виховують уважність та емоційно-ціннісне ставлення до довкілля. У рубриках «Поміркуй», «Обговори з другом», «Зроби висновок» часто подаються проблемні ситуації. Наприклад: «Що буде, якщо зрубати всі дерева в парку?» або «Чому не можна мити машину біля річки?» – такі запитання активізують екологічне мислення, формують здатність у молодших школярів оцінювати наслідки людської діяльності для природи.

У підручнику з курсу «Я досліджую світ» широко представлено ігрові завдання, які сприяють формуванню екологічної поведінки. Наприклад, гра «Сортувальники» пропонує дітям уявити себе працівниками станції сортування сміття і правильно розподілити відходи за контейнерами (папір, пластик, скло, органіка). У грі «Знайди помилку» учням потрібно визначити порушення правил поведінки в природі, зображених на малюнках. Це допомагає сформувати чітке уявлення про допустиму і недопустиму поведінку у довкіллі.

Окреме місце у формуванні екологічної компетентності учнів в змісті підручника з курсу «Я досліджую світ» займають проєктні роботи. Наприклад, проєкт «Озеленення класної кімнати» пропонує створити міні-сад, доглядати за рослинами, фіксувати зміни в їхньому розвитку. У навчальному проєкті

«рослини – символи України» діти виготовляють інформаційний плакат або листівку з екологічним гаслом (наприклад, «Збережи дерево – здай макулатуру!»). У підручнику є також мініпроекти про зниклу рослину чи тварину, які сприяють усвідомленню особистої ролі у збереженні довкілля та розвивають соціальні навички, вміння співпрацювати.

У підручнику з курсу «Я досліджую світ» подано також завдання на дослідницьку діяльність. Наприклад, учням пропонується дослідити, яке листя найкраще зберігає вологу, чи росте мох у сухих місцях, чи можна очистити воду за допомогою піску та вугілля. Такі досліді, навіть у простій формі, формують у дітей первинні наукові навички, уміння ставити запитання і робити висновки. Крім того, підручники включають цікаві рубрики з інтегрованим підходом, зокрема, поєднання екологічних знань із математикою (обчислення витрати води при відкритому крані), мистецтвом (виготовлення поробок про охорону природи із природного або вторинного матеріалу), мовно-літературним компонентом (створення екологічної казки чи вірша). Така інтеграція забезпечує цілісне формування екологічної свідомості учнів в усіх сферах пізнання.

Узагальнимо, що підручник «Я досліджую світ» для 3 класу забезпечують можливості для формування екологічної компетентності учнів, поєднуючи пізнавальний матеріал із діяльнісними та ціннісно-орієнтованими формами роботи. Однак для повноцінного використання їхнього потенціалу важливо, щоб учитель активно доповнював зміст підручника власними ініціативами, місцевим контекстом і позаурочними заходами екологічного спрямування.

Для вивчення можливостей курсу «Я досліджую світ» у формуванні екологічної компетентності учнів 3 класу проведено анкетування 10 вчителів за спеціально розробленою нами анкетой (Додаток А). Проаналізуємо результати анкетування вчителів початкових класів щодо формування екологічної компетентності учнів 3 класу на уроках курсу «Я досліджую світ».

На питання «Як Ви оцінюєте рівень екологічної компетентності учнів 3 класу?» більшість респондентів (60 %) оцінили його як середній, ще 20 % вважають рівень високим, а 10 % – низьким. Ще 10 % опитаних вагалися з

відповіддю. Це свідчить про сформованість в учнів базового рівня екологічної обізнаності, однак і про наявність значного потенціалу для вдосконалення.

Відповідаючи на питання щодо місця екологічного виховання в курсі «Я досліджую світ», 40 % вчителів вважають його допоміжним, ще 30 % – епізодичним, 20 % – провідним, і лише 10 % відповіли, що екологічна тематика практично відсутня. Це вказує на непослідовність у програмному наповненні курсу та можливість більш системного підходу до екологічного компонента.

Щодо домінуючих форм роботи, найбільш популярними для формування екологічної компетентності учнів виявилися ігрові форми (80 %), бесіди (70 %) та дослідження (60 %). Також 50 % учителів вказали на проєкти та екскурсії. Ці результати свідчать про переважання інтерактивних і практико-орієнтованих форм, що відповідає віковим особливостям учнів початкової школи.

Аналіз відповідей на питання про методи навчання показав, що найчастіше з метою формування екологічної компетентності учнів використовуються ігровий (80 %), дослідницький (60 %) та пояснювально-ілюстративний (60 %) методи. Проєктний і проблемний методи відзначили 50 % респондентів. Це свідчить про різноманіття методичного інструментарію вчителів, хоча проблемний підхід застосовується поки що недостатньо.

Відповідаючи на питання про засоби формування екологічної компетентності учнів, найбільше вчителів використовують плакати та малюнки (80 %), природні об'єкти (70 %) і відео та мультимедіа (60 %). Інтерактивні ресурси та самостійно виготовлені матеріали обрали по 40 %. Це вказує на високий рівень використання традиційних та візуальних засобів, проте інтерактивні технології поки не набули широкого поширення.

Щодо методичного забезпечення процесу формування екологічної компетентності учнів, то лише 20 % вчителів вважають, що матеріалів достатньо, 60 % відзначили, що їх частково не вистачає, а ще 20 % вважають, що відчувається нестача. Тому існує потреба в оновленні та поширенні методичних ресурсів для екологічного виховання школярів.

Відповідаючи на питання про труднощі формування екологічної компетентності учнів, більшість учителів (70 %) вказали на брак часу на уроці,

60 % – на відсутність матеріалів та обладнання, по 50 % – на недостатню підготовку учнів і слабку підтримку з боку батьків, а 40 % відзначили, що тема мало представлена в типовій освітній програмі.

Щодо частоти проведення екологічно спрямованих уроків, то 30 % учителів відповіли, що проводять такі уроки постійно, 40 % – 1–2 рази на місяць, ще 30 % – лише під час спеціальних тем. Жоден учасник опитування не обрав варіант «практично не проводжу», що є позитивним сигналом.

На питання про зацікавленість учнів в екологічних проблемах, то 40 % вчителів зазначили, що діти зазвичай зацікавлені, 30 % – що виявляють активний інтерес, а ще 30 % – що їх інтерес залежить від форми подачі. Це підтверджує важливість використання інтерактивних і діяльнісних методів навчання під час формування екологічної компетентності учнів.

Нарешті, на питання щодо наявних можливостей для покращення екологічної освіти, найбільше вчителів (80 %) обрали варіант розробка нових методичних матеріалів, 70 % – покращення матеріально-технічної бази, 60 % – підвищення кваліфікації вчителів, 50 % – інтеграція з позакласною діяльністю, і 40 % – розширення змісту екологічних тем у програмі.

Результати анкетування засвідчують загальну готовність учителів до формування екологічної компетентності учнів, однак на заваді цьому стають методичні, матеріальні та організаційні труднощі. Вчителі активно застосовують ігрові та дослідницькі методи, прагнуть до оновлення змісту та форм, проте потребують більш системної підтримки, зокрема в розробці матеріалів, підвищенні кваліфікації та інтеграції екологічної освіти в позаурочну діяльність.

Для визначення рівня екологічної компетентності 32 учнів 3-х класів було використано спеціально розроблений нами дидактичний тест (Додаток Б), що охоплює різноманітні аспекти екології, від знань про природу до розуміння важливості охорони навколишнього середовища. Окрім теоретичних питань, тест включає практичні аспекти екологічної компетентності, зокрема розуміння учнями процесів охорони і дослідження природи. Результати опитування показали, що більшість учнів все ж володіють базовими знаннями, однак є значні

розбіжності у розумінні важливості екологічних питань та особистої відповідальності за стан природи. Проаналізуємо результати тестування.

Так, відповідаючи на питання «Як ви поводитесь з природою, коли йдете на прогулянку?», 26% учнів вибрали варіант «Залишаю все так, як є, не чіпаю природу», що є показником відповідального ставлення до природи. 16% учнів відповіли, що ламають гілки чи збирають квіти, що свідчить про недостатній рівень екологічної свідомості. 58% учнів відповіли, що «Збирають сміття, якщо бачать на землі», що свідчить про початкові навички охорони природи.

31% учнів, відповідаючи на питання «Що ви робите, якщо бачите пластиковий пакет, що летить по вітру?», сказали, що ловлять пакет і кладуть його в смітник, що є позитивним результатом. 52% відповіли, що «Спостерігають, як він летить», що свідчить про недостатню активність у вирішенні екологічних проблем. 17% учнів не звертають увагу на таку ситуацію.

Аналіз відповідей учнів на питання «Як ви ставитесь до викидання сміття в ліс чи парк?» показав, що 48% школярів розуміють, що це погано і може завдати шкоди природі, однак 45% вважають, що це не має значення, бо сміття «розсипається». 7% учнів вважають, що викидати сміття в природі це нормально, якщо ніхто не побачить.

Відповідаючи на питання «Що потрібно робити, щоб допомогти рослинам рости?», 51% третьокласників правильно відповіли, що потрібно доглядати за рослинами, поливати їх і не чіпати коріння, що свідчить про достатній рівень знань. 39% вважають, що треба «висмикувати рослини, щоб вони не заважали», що свідчить про неправильні уявлення. 10% не звертають увагу на рослини.

Аналіз відповідей школярів на питання «Чому важливо зберігати природні ресурси?» показав, що 44% учнів правильно відповіли, що ресурси важливі для життя людей, тварин і рослин. 41% вважають, що природні ресурси не потребують збереження, оскільки їх вистачить для всіх. 15% вказали, що ресурси гарно виглядають, що свідчить про поверхневий підхід до проблеми.

Відповідаючи на питання «Що потрібно робити, якщо ми хочемо допомогти тваринам у лісі?», 49% третьокласників вибрали варіант «Потрібно зберігати ліс чистим і не руйнувати середовище тварин». 39% відповіли, що

треба годувати тварин смачними продуктами, а 12% вважають, що треба забирати їх у клітки.

51% учнів, відповідаючи на питання «Яким чином можна допомогти охороняти річки і озера?», правильно вказали, що не можна забруднювати воду та слід уникати викидання сміття. 44% відповіли, що можна ловити більше риби, а 5% – що будувати більше водяних млинів.

Аналіз відповідей третьокласників на питання «Як ви вважаєте, що відбувається, якщо люди постійно забруднюють навколишнє середовище?» показав, що 41% учнів розуміють, що природа може постраждати, а тварини і рослини можуть зникнути. 52% думають, що природа все витримає, а 7% вважають, що забруднення це позитивно, оскільки люди матимуть більше місця для будівництва.

74% учнів правильно відповіли на питання «Що можна зробити, щоб зберегти Червону книгу України?». Вони відмітили, що потрібно не знищувати рідкісні рослини і не заважати тваринам жити. 26% молодших школярів вказали, що можна збирати їх для колекції.

58% учнів правильно відповіли на питання «Чому важливо піклуватися про рослини, які ми вирощуємо вдома?». Школярі вказали, що вони відповідають за життя рослин і їхнє здоров'я. 31% вважають, що наявність рослин – це важливо лише для краси вдома. 11% вважають, що рослини можна продавати.

Відповідаючи на питання «Які умови необхідні для життя рослин?», 49% учнів назвали температуру, вологу і сонце як необхідні умови для росту рослин. 51% назвали лише сонце або тільки воду.

Аналіз відповідей третьокласників на питання «Як ви можете допомогти охороняти природу у своїй школі?» показав, що 54% учнів відповіли, що потрібно кидати сміття в урни і доглядати за квітами та деревами. 41% вибрали неправильну відповідь, вважаючи, що можна ламати рослини, бо їх листя і гілки все одно відростуть. 5% школярів не вважають це важливим.

Відповідаючи на питання «Що відбувається, коли людина забруднює повітря?», 54% учнів вказали, що забруднення повітря погіршує здоров'я людей

і змінює клімат. 34% думають, що підвищується температура, а 12% не вважають це серйозною проблемою.

Аналіз відповідей школярів на питання «Що таке «екологічний слід»?» показав, що 38% учнів правильно відповіли, що це вплив людини на природу і ресурси, які вона використовує. 11% вважали, що це лише відбитки ніг на землі, а 11% – сліди тварин у лісі.

45% учнів, відповідаючи на питання «Яку роль відіграють дерева у природі?», вказали, що дерева дають кисень, захищають від вітру і сприяють збереженню води. 41% думають, що дерева потрібні лише для тіні, а 14% вважають, що вони служать лише для декоративних цілей.

79% школярів правильно відповіли на питання «Як можна зберегти різноманіття природи?». Вони зазначили, що треба охороняти рідкісні види рослин і тварин та зберігати природні середовища. 21% запропонували заборонити людям виходити на природу, щоб не нищити її.

Аналіз відповідей школярів на питання «Як ви ставитесь до зміни клімату?» показав, що 58% учнів розуміють, що зміна клімату може вплинути на природу і наше життя. 21% вважають, що це не має значення, а 21% вважають, що це проблема, але не можна нічого змінити.

Відповідаючи на питання «Як ми можемо економити енергію вдома?», 59% учнів правильно відповіли, що треба вимикати світло, коли воно не потрібне. 41% вибрали варіант залишати світло включеним.

68% третьокласників, відповідаючи на питання «Що можна зробити для збереження води?», відмітили, що треба зберігати воду і не залишати крани відкритими. 22% вважають, що треба купувати більше води в пляшках, а 10% використовують воду без обмежень.

Відповідаючи на питання «Як можете допомогти природі в повсякденному житті?», 65% учнів правильно відповіли, що треба використовувати менше пластика і сортувати сміття. 35% вважають, що допомога природі полягає у відмові від прогулянок і відпочинку на природі.

Як бачимо, екологічна компетентність учнів 3 класу є важливим компонентом їх загального розвитку, оскільки вона забезпечує формування у них

усвідомленого та відповідального ставлення до природи. На основі результатів тестування, виявлено три рівні екологічної компетентності у дітей контрольного та експериментального класів (рис. 2.1).

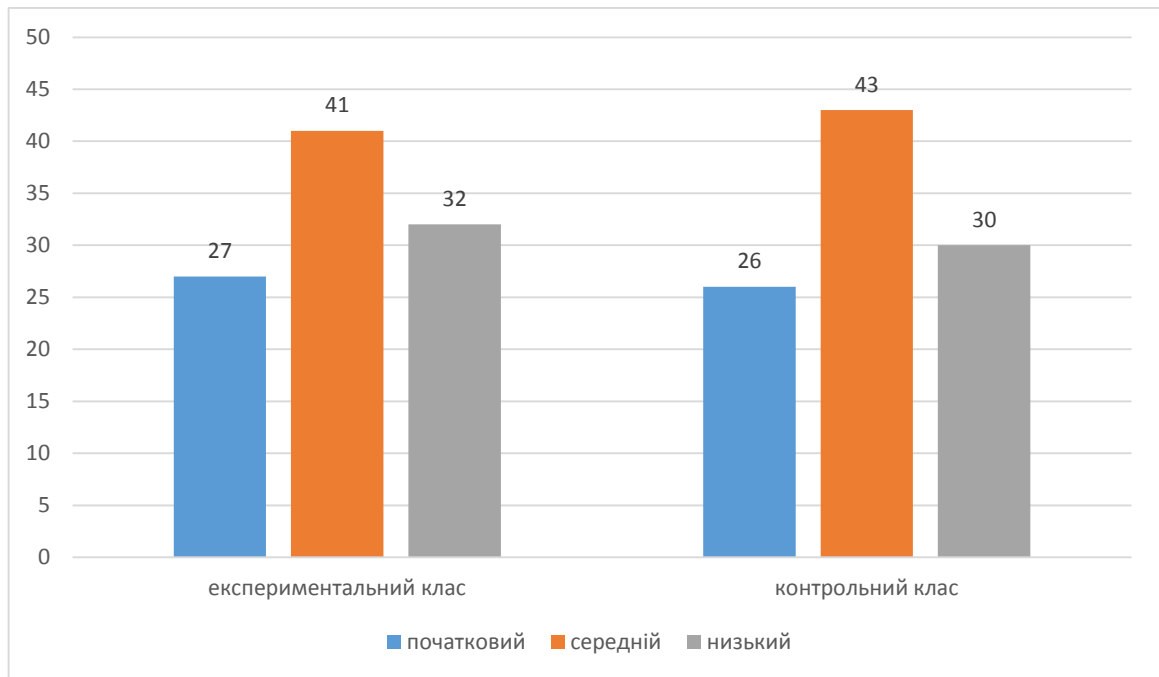

Рис. 2.1. Рівні сформованості екологічної компетентності учнів 3 класу (%)

Початковий рівень екологічної компетентності виявлено у 27% учнів експериментального та у 26% учнів контрольного класів. Цей рівень характеризується базовим розумінням учнями основних екологічних понять і явищ. Діти можуть називати природні явища, такі як зміна пір року, листопад або відліт птахів, але не завжди усвідомлюють глибину взаємозв'язку між цими явищами і діяльністю людини. Вони можуть знати, що рослини й тварини є частинами природи, але часто не розуміють, як організми взаємодіють між собою та з навколишнім середовищем. Зазвичай учні здатні відтворювати факти з природознавства, але вони не завжди можуть пояснити, чому ці явища відбуваються або як вони можуть впливати на довкілля. Основними характеристиками цього рівня є поверхневе уявлення про екологічні проблеми та обмежене розуміння важливості охорони природи. Учні можуть бути знайомі

з поняттям екології, але не здатні застосувати ці знання на практиці, оскільки їм бракує досвіду для реалізації екологічно доцільних дій у повсякденному житті.

Середній рівень екологічної компетентності виявлено у 41% учнів експериментального та у 43% учнів контрольного класів. Цей рівень виявляється в учнів, які розуміють екологічні процеси та взаємозв'язки між природою та людиною. Вони здатні детальніше описати явища природи, такі як зміни клімату, важливість рослин і тварин для збереження екосистеми, а також основні фактори, що впливають на стан навколишнього середовища. Діти починають усвідомлювати, як людська діяльність може змінювати природу, і можуть наводити приклади того, як їхня поведінка впливає на довкілля. Вони здатні вказати на конкретні екологічні проблеми, такі як забруднення води, повітря, або вирубка лісів, і мають елементарні знання про шляхи їх вирішення, такі як сортування сміття або збереження водних ресурсів. У процесі навчання учні розвивають навички спостереження та дослідження природи, що допомагає їм краще розуміти, як природні і штучні фактори можуть впливати на екологічні процеси. Вони можуть брати участь у проектах або заходах, що сприяють охороні навколишнього середовища, наприклад, садити дерева, очищати водоймища чи організовувати природоохоронні акції в межах класу або школи.

Високий рівень екологічної компетентності виявлено у 32% учнів експериментального та у 30% учнів контрольного класів. Цей рівень характеризується розумінням учнями екологічних проблем і процесів. Учні володіють чітким уявленням, як природні і людські фактори взаємодіють, і можуть аналізувати вплив різних видів діяльності на стан довкілля. Вони здатні розпізнавати екологічні проблеми не тільки на рівні свого місця проживання, а й на глобальному рівні, та наводити конкретні приклади того, як люди можуть зменшити негативний вплив на природу. Наприклад, вони можуть пояснити важливість збереження біорізноманіття для планети або продемонструвати знання про методи зменшення викидів парникових газів. Крім того, учні здатні формулювати екологічно обґрунтовані рішення щодо повсякденних проблем. Вони залучаються до екологічних проектів, беруть участь у дослідженнях,

експериментах, спрямованих на збереження природи. Діти можуть не лише усвідомлювати проблему, але й пропонувати шляхи її вирішення.

Отже, результати тестування учнів показали, що рівень екологічної компетентності в основному є недостатнім, хоча спостерігається певний рівень усвідомлення важливості охорони природи. Аналіз стану сформованості екологічної компетентності учнів 3 класу свідчить, що, незважаючи на те, що вони мають базові знання про природу, основні екологічні процеси, їх здатність застосовувати ці знання в реальних життєвих ситуаціях і розуміння важливості охорони довкілля залишаються на початковому етапі. Учні часто не усвідомлюють масштаби екологічних проблем, не завжди здатні до активних дій, спрямованих на збереження природи, і не завжди розуміють свою особисту відповідальність за стан довкілля. Тому необхідно розвивати розуміння екологічних процесів і сприяти практичному залученню учнів до активних дій по збереженню навколишнього середовища через застосування інноваційних методів навчання в рамках курсу «Я досліджую світ».

2.2. Форми, методи, прийоми та засоби формування екологічної компетентності учнів 3 класу на уроках курсу «Я досліджую світ»

В умовах загострення екологічних проблем значущості набуває формування екологічної компетентності в учнів 3 класу. Уроки курсу «Я досліджую світ» створюють сприятливе підґрунтя для виховання дбайливого ставлення до природи, проте для досягнення максимальної ефективності цього процесу необхідно постійно вдосконалювати форми, методи, прийоми та засоби навчання. Удосконалення зазначених компонентів дає змогу не лише зробити навчання більш цікавим і доступним для дітей, а й забезпечити глибше усвідомлення екологічних понять, формування відповідального ставлення до довкілля та стимулювання практичної діяльності у сфері збереження природи.

Так, на уроках курсу «Я досліджую світ» учні 3 класу залучалися до проєктної діяльності, спрямованої на формування екологічної компетентності.

Учителі організовували для дітей різноманітні екологічні проєкти, де вони самостійно обирали теми, шукали матеріали та вчилися працювати в команді. Одним з таких проєктів було «Збереження водних ресурсів», у рамках якого учні досліджували проблему забруднення води, шукали способи її економії в повсякденному житті та розробляли інформаційні матеріали для поширення серед однолітків. Для цього учні разом з вчителем визначали основні етапи роботи: вибір теми, розподіл завдань, пошук інформації, створення презентацій та підготовка виступів. Діти, працюючи в групах, знаходили факти про забруднення води в Україні та світі, готували наочні матеріали у вигляді плакатів і презентували свої результати на уроці. Така діяльність сприяла розвитку навичок колективної роботи, умінню планувати свою діяльність та ефективно доносити важливу екологічну інформацію.

Іншим проєктом, який активно реалізовували учні, був «Зелений клас». В рамках проєкту учні заснували екологічний куточок у класі, де вирощували рослини. Діти вивчали важливість зелених насаджень для очищення повітря та екології загалом, доглядали за рослинами, фіксували їхній ріст та проводили спостереження. Вони самостійно виготовляли таблички з інформацією про рослини, а також організовували виставки результатів своєї роботи для батьків і інших учнів. Цей проєкт став не тільки освітнім, а й практичним уроком екологічної відповідальності та турботи про навколишнє середовище.

Одним із цікавих завдань, спрямованим на формування екологічної компетентності учнів 3 класу на уроках курсу «Я досліджую світ», була групова робота над екологічними проєктами, де учні разом працювали над вирішенням конкретної екологічної проблеми. Наприклад, один з проєктів був присвячений сортуванню сміття. Діти досліджували, як сортування допомагає зменшити забруднення навколишнього середовища, які матеріали підлягають переробці, а які – ні. Для реалізації проєкту учні створювали плакати, розробляли правила для своєї школи щодо сортування сміття, а також проводили інформаційні кампанії серед інших учнів і вчителів. Під час таких заходів діти не тільки отримували нові знання, але й активно брали участь у вирішенні реальних проблем, що сприяло формуванню їх екологічної відповідальності.

Ще одним прикладом колективної роботи з формування екологічної компетентності учнів 3 класу на уроках курсу «Я досліджую світ» стало обговорення теми змін клімату. Учні дізналися, що відбувається з планетою, коли температура на Землі підвищується, а також які наслідки це має для природи і людей. Під час групового обговорення учні шукали шляхи зменшення викидів вуглецю, обговорювали можливості використання відновлювальних джерел енергії, а також розглядали значення збереження біорізноманіття для запобігання змін клімату. Після обговорення вони створювали міні-проекти, в яких описували різні способи боротьби зі змінами клімату на локальному рівні, наприклад, в своїй школі чи мікрорайоні.

Важливою частиною формування екологічної компетентності учнів на уроках курсу «Я досліджую світ» було спостереження за природними явищами. Наприклад, учні проводили спостереження за станом природи в різні пори року, порівнювали, як змінюються погодні умови, які види рослин і тварин з'являються або зникають. Це дозволяло дітям зрозуміти вплив сезонних змін на навколишнє середовище та розвивати вміння спостерігати за природними процесами. Такі спостереження діти здійснювали як під час екскурсій, так і безпосередньо на уроках «Я досліджую світ», коли вивчали екологічні теми.

Метод спостереження використовували для формування вміння учнів помічати зміни в природі та робити відповідні висновки. Учні активно працювали на уроках «Я досліджую світ», де проводили спостереження за рослинами, тваринами, погодними умовами або змінами в довкіллі. Наприклад, під час вивчення теми «Сезонні зміни» учні спостерігали за деревами в різні пори року, записуючи, коли листя починає змінювати колір, коли воно опадає, а також вивчали процеси цвітіння та плодоношення у рослин. Також проводилися екологічні спостереження за тваринами, де учні вивчали їх поведінку та середовище існування. Вони записували свої спостереження в екологічні щоденники, що допомагало учням формувати вміння фіксувати зміни, які відбуваються в природі, і розуміти вплив людини на навколишнє середовище. Для цього методу використовували польові дослідження, коли учні виходили на шкільне подвір'я або до лісу, щоб вивчати природу на місці. Учні фіксували

зміни у флорі та фауні, а потім обговорювали, як ці зміни можуть бути пов'язані з діяльністю людини або природними явищами. Цей метод дозволяв учням самостійно відкривати для себе нові екологічні поняття та закономірності, формуючи науковий підхід до вивчення природи та її охорони.

Що стосується дослідницько-пошукової діяльності, то вона відігравала важливу роль у формуванні екологічної компетентності учнів. Наприклад, у межах вивчення екологічної ситуації в своєму населеному пункті, учні проводили дослід на тему забруднення повітря. Для цього вони вимірювали рівень забруднення повітря в різних частинах населеного пункту за допомогою ручного аналізатора повітря. Учні обробляли дані, аналізували результати. Такий дослід давав змогу дітям на практиці зрозуміти, як забруднення повітря впливає на здоров'я людей та екологічний стан навколишнього середовища.

Дослідницький метод, який включав проведення простих дослідів і спостережень за об'єктами природи, використовували для того, щоб учні на практиці перевіряли теоретичні знання і самостійно відкривали екологічні закономірності. Одним із таких дослідів була робота з рослинами, де учні спостерігали за їх ростом в умовах різної вологості, освітлення чи температури. Вони вимірювали висоту рослин, аналізували зміни та записували свої спостереження у вигляді таблиць або графіків. Також проводили дослід, пов'язані з водою та її властивостями. Наприклад, учні створювали міні-акваріум, вивчаючи, як на водні організми впливає забруднення води різними речовинами, такими як фарба чи олія. Під час цього дослід учні працювали в групах, спостерігали, як змінюється стан води і життя в акваріумі, та обговорювали, які екологічні наслідки має забруднення води для природи. Дослідження також стосувалося екологічних проблем: учні вивчали різні аспекти збереження біорізноманіття, спостерігаючи за комахами в школі чи на подвір'ї. Вони здійснювали екологічні моніторинги, на основі яких створювали звіти і надавали пропозиції щодо покращення ситуації.

Природні об'єкти стали незамінними засобами формування екологічної компетентності учнів 3 класу на уроках курсу «Я досліджую світ», що дозволяли вивчати природу через безпосередній контакт з нею. Для проведення дослідів та

спостережень використовували різні об'єкти природи, такі як листи, ґрунт, каміння, вода та рослини. Наприклад, учні вивчали властивості ґрунтів під час уроків з теми екосистем. Вони порівнювали різні види ґрунтів за допомогою спостережень, визначали, який з них краще підходить для вирощування рослин. Для теми «Вода» учні проводили досліди, що демонстрували забруднення води та його наслідки. Вони вивчали, як різні забруднювачі впливають на воду, виводячи різні шкідливі речовини з води за допомогою фільтрації.

Одним з прикладів формування екологічної компетентності учнів 3 класу на уроках курсу «Я досліджую світ» був експеримент «Вплив сонячного світла на рослини», під час якого учні ставили рослини в різні умови освітлення (пряме сонячне світло, півтінь, тінь) та спостерігали, як це впливає на їх ріст і розвиток. Вони вимірювали висоту рослин, фіксували забарвлення, листя, аналізували отримані дані та робили висновки про роль сонячного світла в житті рослин. Виконуючи такі досліди, учні набували практичних знань про екологію та вчилися правильно ставити наукові питання, планувати експерименти та робити обґрунтовані висновки. Це сприяло розвитку у дітей дослідницького підходу до вирішення екологічних проблем, умінню аналізувати та оцінювати природні явища, а також формуванню екологічної свідомості.

У процесі дослідницько-пошукової діяльності як засобу формування екологічної компетентності учнів 3 класу на уроках курсу «Я досліджую світ» використовувалися не тільки стандартні наукові методи, а й різноманітні ігрові вправи, що робило навчання більш цікавим і доступним. Наприклад, учні використовували гру «Екологічний детектив», де їм потрібно було розв'язувати різноманітні екологічні задачі, знаходити підказки та робити висновки на основі зібраної інформації. Це сприяло розвитку критичного мислення, вміння працювати з інформацією та взаємодіяти з однокласниками.

На уроках курсу «Я досліджую світ» учні 3 класу активно залучалися до ігрових форм навчання, які стали невід'ємною частиною процесу формування їх екологічної компетентності. Організовували різноманітні екологічні ігри, вікторини та рольові ігри, що дозволяли дітям не тільки засвоїти нові знання, але й розвивати практичні навички з екології через взаємодію з однокласниками.

Однією з таких ігор була рольова гра «Я – захисник природи», де учні виступали в ролі еко-активістів, намагаючись захистити природу від забруднення. Кожен учасник обирав собі роль (захисника лісу, охоронця водних ресурсів, борця з відходами тощо) і виконував певні завдання, які стосувалися конкретних проблем екології, таких як очищення водойм, збереження лісів, зменшення викидів вуглецю тощо. Під час цієї гри учні вчилися працювати в команді, обговорювати шляхи вирішення екологічних проблем, шукати компроміси та знаходити способи впливати на оточення.

Використовували дидактичні ігри, рольові ігри, а також сюжетні ігри з екологічним змістом. Однією з таких ігор була рольова гра «Я – захисник природи», де учні обирали ролі – еколога, охоронця природи, лісника або еко-активіста – і вирішували проблеми, пов'язані з охороною природи. Наприклад, однією з таких ситуацій було створення плану для збереження рідкісних видів тварин або боротьба з забрудненням водойм. Методика застосування цієї гри полягала в тому, щоб учні, вживаючись у роль, вивчали та обговорювали екологічні проблеми, шукали рішення, а потім презентували свої висновки класу. Такий підхід сприяв кращому розумінню екологічних проблем, формував навички групової роботи, прийняття рішень. Ще однією популярною грою була дидактична гра «Екологічний квест», під час якої учні виконували завдання, що стосуються збереження довкілля, наприклад, знаходили «забруднені» об'єкти, які потрібно було «очистити», або створювали екологічні плакати, на яких позначали заходи з охорони природи.

Для заохочення учнів до вивчення екології використовували екологічні ігри. Це дозволяло інтегрувати елементи навчання в ігрову форму, що робило процес вивчення більш цікавим та динамічним. Вчителі використовували настільні ігри з природоохоронною тематикою, де учні, працюючи в команді, вирішували екологічні задачі, сприяючи розвитку колективної роботи та вміння приймати правильні рішення щодо захисту природи. Однією з популярних ігор була «Екологічна стратегія», в якій учні повинні були зробити правильний вибір для збереження природи, наприклад, створити парк або вирішити проблему забруднення води. В процесі гри вони вчилися обирати правильні рішення і

знаходити компроміси в екологічних ситуаціях. Також використовували дидактичні картки, на яких були зображені різні екологічні проблеми або природні об'єкти, і учні повинні були розпізнати їх та обговорити можливі шляхи вирішення. Ці картки допомагали дітям краще запам'ятовувати екологічні поняття та розвивати критичне мислення.

Екологічні вікторини також широко використовувалися на уроках курсу «Я досліджую світ». Зокрема, підготували для дітей запитання на тему екології, природних ресурсів, проблем забруднення навколишнього середовища, що дозволяли учням перевірити знання та закріпити отриману інформацію. Діти із задоволенням брали участь у змаганнях, відгадуючи відповіді на запитання про флору і фауну, шляхи збереження екології та інші важливі екологічні аспекти. Вікторина була розроблена таким чином, щоб дітям було цікаво, а відповіді на запитання допомагали глибше осмислити теми, що розглядаються на уроках. Це сприяло не лише закріпленню теоретичних знань, а й розвитку швидкості реакції та уміння працювати під тиском часу.

Для формування екологічної компетентності учнів 3 класу на уроках курсу «Я досліджую світ» використовували гру «Екологічні мандрівки», де учні вчилися розпізнавати екологічні проблеми, що існують у природі, та знаходити рішення для їх вирішення. Під час гри діти переміщувалися по різних «екологічних локаціях» (ліс, річка, міста), вирішуючи задачі, пов'язані з порятунком природи, збереженням природних ресурсів. Гра активно задіявала різні сенсорні канали учнів: вони не лише розповідали про проблему, але й виконували завдання на практиці, наприклад, складаючи схеми правильного сортування сміття або створюючи інструкції з економії води. Головною метою цієї гри було навчити дітей усвідомлено ставитися до екологічних проблем та шукати ефективні шляхи їх розв'язання.

Іншою важливою формою роботи стали інсценізації та театралізовані виступи, які допомогли учням краще засвоїти екологічні теми, розвивати творче мислення та емоційну чутливість до навколишнього середовища. Однією з таких інсценізацій була «Екологічна казка», де учні разом з учителем писали сценарій, розподіляли ролі і ставили на сцені казку, в якій головними героями були

тварини, рослини і природні явища. Ця казка висвітлювала важливість взаємодії людей з природою, проблему знищення природних середовищ та необхідність їх збереження. Під час виконання сцени учні розігрували різні ситуації, наприклад, як люди забруднюють довкілля або як тварини потерпають від людської діяльності, та шукали рішення для збереження екосистем. Зокрема, такою театралізованою виставою була «Чарівний ліс», де учні представляли життя лісових звірів та рослин, намагаючись передати через свої ролі важливість лісових екосистем. У виставі розповідалося, як безжалісне вирубування лісів призводить до знищення місць проживання тварин і рослин. Ця інсценізація дозволяла дітям не тільки поглибити знання про лісову екологію, але й розвинути вміння співпереживати і відповідально ставитися до природи.

Метод інсценізації дозволяв учням вивчати екологічні проблеми через відтворення різних ситуацій у формі сценок. Використовували інсценізації для того, щоб учні змогли наочно побачити, як виникають екологічні проблеми, і що вони можуть зробити для їх вирішення. Однією з популярних інсценізацій була сцена, в якій учні грали ролі тварин, що потерпають від забруднення середовища, або людей, які намагаються захистити природу. Наприклад, проводили інсценізації на тему «Збереження водних ресурсів», де діти грали ролі людей, що забруднюють річки, і тих, хто їх очищує. Інша інсценізація стосувалася «Захисту лісів від вирубки», де учні у ролі лісників та активістів боролися з незаконними рубками дерев. Такі інсценізації допомагали дітям краще зрозуміти важливість збереження природних ресурсів і дій, які можна вжити для їх захисту. Метод інсценізації також мав на меті розвивати в учнів співчуття до природи, а також формувати екологічну відповідальність. За допомогою рольових ігор та сценок учні вчилися взаємодіяти з природними ресурсами, приймати рішення та брати участь у розв'язанні екологічних проблем.

У рамках театралізованої діяльності, з метою формування екологічної компетентності учнів 3 класу на уроках курсу «Я досліджую світ», також проводили міні-вистави «Рятуємо планету», де учні самостійно створювали сценарії, в яких розігрували ситуації, пов'язані з проблемами екології, такими як сміття, забруднення води та повітря. Головна мета таких вистав полягала в тому,

щоб діти через акторську гру вчилися розуміти важливість екологічних проблем і відповідальність кожного за збереження планети.

На уроках курсу «Я досліджую світ» проводили екологічні акції. Одна з перших форм роботи, яку проводили, це була участь у класних екологічних акціях. Ці акції стали невід'ємною частиною роботи, оскільки вони сприяли не лише розвитку екологічної свідомості учнів, а й надавали можливість застосувати на практиці набуті знання про довкілля. Однією з таких акцій стало прибирання території школи, яке проводили щороку в рамках «Дня чистоти». Учні разом з учителем організовували прибирання на шкільному подвір'ї та прилеглих територіях, де діти самостійно збирали сміття, сортували його і вчилися, як правильно поводитися з відходами. Під час цієї акції кожен учень відчував свою відповідальність за чистоту навколишнього середовища.

Вчитель проводив бесіди з учнями про важливість чистоти в природі та про те, як забруднення впливає на тварин і рослини. Також учні доглядали за рослинами в класі та на шкільному подвір'ї. Вони створювали маленькі «зелений куточок», де вирощували квіти, кімнатні рослини, а також обговорювали важливість зелених насаджень для екосистеми. Кожен учень мав своє завдання, наприклад, поливати рослини, перевіряти їх стан або ж збирати насіння для посіву. Це не тільки сприяло екологічному вихованню, але й навчанню дітей доглядати за живими організмами, вивчаючи їх потреби та умови для росту.

Ефективними для формування екологічної компетентності учнів 3 класу на уроках курсу «Я досліджую світ» виявилися екскурсії, як реальні, так і віртуальні, які проводилися з метою спостереження за об'єктами природи в їх природному середовищі. Перш за все, це були екскурсії до парків, лісів, річок. Учні мали можливість безпосередньо побачити флору і фауну, ознайомитися з різними екологічними проблемами, такими як забруднення водойм, вимирання певних видів рослин і тварин, а також проблеми охорони лісів. Під час таких екскурсій ставили перед учнями завдання: звернути увагу на чистоту довкілля, запитували, як вони можуть допомогти в боротьбі зі сміттям чи як зберегти природні ресурси. Після екскурсій проводилися обговорення: учні ділилися

враженнями, висловлювали думки про побачене, а також обговорювали можливі шляхи поліпшення екологічної ситуації на основі власних спостережень.

Для учнів 3 класу, які не мали змоги вирушити на реальну екскурсію, використовували віртуальні екскурсії, які дозволяли за допомогою інтернет-ресурсів переглядати відео з природних парків, національних заповідників та інших природних об'єктів. Віртуальні екскурсії також стали можливістю для учнів спостерігати за природними процесами, такими як міграція птахів, зміни пори року, розвиток рослинності та тварин. Уроки, що включали віртуальні екскурсії, часто супроводжувалися інтерактивними завданнями, де учні повинні були розпізнавати види рослин або тварин, обговорювати роль цих видів у природних екосистемах та вивчати їх взаємозв'язки.

Реальні та віртуальні екскурсії мали на меті не лише здобуття нових знань, але й формування в учнів екологічної свідомості. Після кожної екскурсії проводилися обговорення, де учні ділилися своїми враженнями, а також висловлювали пропозиції щодо того, як можна покращити стан навколишнього середовища на основі того, що вони побачили. Наприклад, після екскурсії до лісу учні обговорювали важливість лісових екосистем для життя планети, а після віртуальної екскурсії до морського заповідника вивчали проблему забруднення океанів пластиком та вивчали шляхи зменшення цього явища. Завдяки таким активним формам роботи, як участь у екологічних акціях та екскурсіях, учні не тільки вчилися теоретично, а й безпосередньо брали участь у захисті природи. Вони набували практичних навичок щодо поводження з природними ресурсами, допомагали зберігати чистоту навколишнього середовища та разом з учителем шукали шляхи вирішення екологічних проблем, що виникають у їхньому оточенні. Ці форми роботи значно сприяли розвитку екологічної компетентності учнів і підвищенню їх усвідомленості щодо важливості збереження природи.

Живий куточок в класі став ще одним важливим засобом формування екологічної компетентності учнів 3 класу на уроках курсу «Я досліджую світ». Зокрема, організували у класі куточок природи, де учні могли спостерігати за рослинами та тваринами. Кімнатні рослини стали об'єктами для досліджень та догляду. Учні щодня спостерігали за їхнім ростом, проводили експерименти з

умовами їх вирощування (температура, вологість, освітлення). Ці спостереження дозволяли дітям усвідомити важливість правильного догляду за живими організмами та їхнє значення для екосистеми. Також у класах був акваріум, в якому учні могли спостерігати за розвитком водних рослин і тварин. Вони вивчали життя риб та інших водних істот, що допомагало розвивати у них інтерес до водних екосистем і усвідомлення їхньої важливості. Зокрема, діти доглядали за акваріумом, вивчали процеси очищення води, вплив забруднення на водні ресурси, а також важливість охорони водних екосистем.

Крім того, для формування екологічної компетентності учнів 3 класу на уроках курсу «Я досліджую світ» використовували квести, під час яких учні виконували різні завдання на природоохоронну тематику. Завдання побудовані таким чином, що учні повинні були застосовувати знання з різних екологічних тем для розв'язання ситуаційних проблем. Це допомагало дітям глибше розуміти важливість збереження природи, а також розвивало їхні навички роботи в команді, критичне мислення і вміння шукати рішення в складних ситуаціях.

Метод дискусії та обговорення використовували для того, щоб допомогти учням осмислити екологічні проблеми, розвивати в них критичне мислення і здатність аргументувати свою точку зору. Цей метод активно застосовували під час вивчення екологічних тем, коли учні мали змогу обговорювати питання, пов'язані з охороною природи, забрудненням довкілля, зміною клімату та іншими актуальними проблемами. Наприклад, організовували дискусії на тему «Як ми можемо допомогти збереженню природи?» або «Чому важливо берегти воду?». Спочатку вчитель давав дітям невелику інформацію про проблему, потім учні поділялися думками, обговорювали можливі шляхи вирішення проблеми, шукали аргументи за і проти. Під час таких обговорень діти навчилися слухати, формулювати свої думки, а також шукати компроміси. Вони дізналися про різні способи збереження ресурсів, утилізацію відходів, сортування сміття тощо.

Важливою формою роботи було колективне та групове обговорення екологічних проблем і шляхів їх вирішення. Під час таких обговорень учні мали можливість не тільки висловити свою точку зору, а й послухати думки своїх однокласників. Вчитель ставив перед класом різні питання, наприклад, «Що ми

можемо зробити, щоб зберегти воду?», «Як правильно сортувати сміття?» або «Як ми можемо допомогти тваринам під час зимового періоду?» Учні працювали в групах, обговорюючи можливі рішення, а потім представляли свої ідеї перед класом. Це дозволяло не лише сформувати вміння працювати в команді, але й сприяло розвитку критичного мислення, адже учні 3 класу мали можливість обговорювати альтернативні варіанти вирішення проблем.

Для формування екологічної компетентності учнів 3 класу на уроках курсу «Я досліджую світ» проводили бесіди з елементами проблемного навчання, які допомагали дітям не тільки отримувати нові знання, а й розвивати критичне мислення щодо екологічних ситуацій. Ці бесіди часто базувалися на реальних екологічних проблемах, що виникали в природі, таких як забруднення води, повітря чи проблеми, пов'язані з вимиранням окремих видів тварин. Учні активно брали участь у таких бесідах, аналізуючи проблеми та шукаючи шляхи їх вирішення. Вчитель ставив запитання, що стосуються екологічних ситуацій, наприклад, «Що трапиться, якщо ми не будемо сортувати сміття?» або «Як ми можемо допомогти тваринам, чий середовища існування зникають?» Під час цих обговорень діти намагалися розібратися в проблемах, застосовували логічне мислення для пошуку шляхів розв'язання ситуацій, а також вчилися виявляти причини та наслідки певних екологічних змін.

Використовували також метод мозкових штурмів, де всі учні могли вільно висловлювати свої ідеї стосовно екологічних проблем. Наприклад, під час обговорення питання «Що ми можемо зробити для збереження лісів?» учні пропонували різні варіанти – від висадження дерев до проведення екологічних акцій та розповсюдження інформації серед населення про важливість лісів. Під час таких обговорень діти вчилися аргументувати свої пропозиції, ставити запитання та шукати найбільш ефективні рішення.

Метод проблемного навчання використовували для створення проблемних ситуацій, в яких учні повинні були самостійно шукати шляхи розв'язання. Цей метод дозволяв активно залучити учнів до процесу пізнання та стимулювати розвиток критичного мислення. Наприклад, вчитель ставив перед учнями проблему: «Що ми можемо зробити для того, щоб зменшити забруднення

повітря в нашому місті?» Учні повинні були обговорити різні варіанти вирішення цієї проблеми, а потім запропонувати конкретні кроки, які можна було б здійснити в рамках їхніх можливостей. Іншою проблемною ситуацією стало завдання: «Як ми можемо допомогти зберегти рідкісні види тварин?» Учні, працюючи в групах, обговорювали можливі рішення, що включали як індивідуальні дії (наприклад, відмова від купівлі виробів із шкіри диких тварин), так і колективні заходи (створення «зелених» зон). Застосування проблемного навчання сприяло розвитку в учнів навичок аналізу, пошуку оптимальних рішень, а також уміння працювати в групі та аргументувати свою думку. Учні 3 класу навчилися не лише шукати відповіді на екологічні питання, а й формувати їх самостійно, що підвищувало їх екологічну компетентність.

На уроках курсу «Я досліджую світ» для формування екологічної компетентності учнів 3 класу використовували різноманітні методи навчання, серед яких важливу роль відігравав пояснювально-ілюстративний метод. Його використовували для подачі нового матеріалу з використанням наочності, що дозволяло дітям краще зрозуміти складні екологічні концепції та явища. Наприклад, на уроках про природні ресурси вчителі презентували учням фото, мультимедійні презентації та відео про різні екосистеми, ресурси, які ми використовуємо, та їх охорону. Ці наочні матеріали сприяли глибшому розумінню учнями суті екологічних процесів, а також допомагали візуалізувати негативні наслідки забруднення довкілля. Для засвоєння учнями матеріалу використовували такі етапи, як введення нового поняття, його пояснення з допомогою наочних матеріалів, закріплення засвоєного через обговорення та рефлексію. Наприклад, під час вивчення теми «Забруднення навколишнього середовища» показували відео про стан річок і морів, порівнюючи їх до і після забруднення. Це допомагало учням усвідомити важливість охорони природи та змушувало їх подумати про способи збереження екосистем.

На уроках курсу «Я досліджую світ», з метою формування екологічної компетентності учнів 3 класу, використовували роботу з ілюстративним матеріалом, зокрема, використання фото, малюнків, відео та мультфільмів про природу. Це дозволяло зробити навчання більш наочним та емоційно насиченим,

а також сприяло глибшому розумінню екологічних проблем. Використовували фото ілюстрації природи, на яких учні могли побачити різні ландшафти, флору та фауну, а також зображення негативних наслідків людської діяльності, таких як забруднене повітря, сміття на вулицях або вирубка лісів. Обговорення таких зображень спонукало дітей до роздумів і допомагало їм усвідомити, які екологічні проблеми існують і чому важливо їх вирішувати. Під час таких уроків учні вчилися не тільки ідентифікувати екологічні проблеми, а й пропонувати можливі шляхи їх розв'язання, зокрема, через збереження природи та впровадження екологічних практик у повсякденне життя.

Також з метою формування екологічної компетентності учнів 3 класу на уроках курсу «Я досліджую світ» активно використовували малюнки, діаграми та інші візуальні матеріали, які демонстрували процеси в природі – від росту рослин до зміни сезонів. Учні часто малювали свої варіанти екологічних проблем і рішень до них, що дозволяло не тільки активно працювати з ілюстраціями, але й самим створювати візуальні матеріали. Малюнки допомагали учням уявити собі теоретичний матеріал і закріплювати знання на практиці.

Важливою формою роботи з формування екологічної компетентності учнів 3 класу на уроках курсу «Я досліджую світ» були участь учнів у «зелених» днях, коли проводилися спеціальні заходи на підтримку охорони природи. Наприклад, у рамках такого заходу проводили конкурси на кращу екологічну листівку або плакат, де учні демонстрували свої творчі роботи, спрямовані на популяризацію екологічних проблем. Для проведення цих заходів учні 3 класу створювали колективні проекти, вивчаючи різні аспекти охорони природи, сортування сміття та економії природних ресурсів.

Для формування екологічної компетентності учнів 3 класу на уроках курсу «Я досліджую світ» використовували плакати, буклети та листівки. Учні не тільки вивчали екологічні теми, а й активно залучалися до створення наочних матеріалів, що сприяло глибшому засвоєнню матеріалу. Наприклад, на уроках учні виготовляли плакати, що відображали важливість збереження водних ресурсів, захисту лісів або боротьби з забрудненням навколишнього середовища. Вони розробляли свої власні буклети, в яких наводили поради щодо збереження

природи, відновлення екосистем та екологічно чистих способів побуту. Одним із завдань було створення листівок на екологічну тематику, які учні роздавали на шкільних екологічних акціях або використовували під час презентацій на уроках. Така діяльність не тільки зміцнювала екологічне мислення учнів, а й розвивала здібності, вміння працювати в групах і співпрацювати з іншими учнями.

Крім того, важливу роль у формуванні екологічної компетентності учнів відігравала робота з виготовленням екологічних листівок, плакатів і поробок з природних матеріалів. Для цього часто використовувалися природні матеріали, такі як листя, гілки, шишки, камінці та інші елементи природи. Учні створювали власні екологічні листівки та плакати, де відображали важливі екологічні ідеї, заклики до охорони природи та збереження ресурсів. Одним із завдань було виготовлення плакатів на тему «Збереження води» або листівок із закликами до сортування сміття. Процес виготовлення таких матеріалів мав кілька етапів. Спочатку діти обирали тему, пов'язану з екологією, яка була актуальною для їх оточення. Потім учні разом з учителем проводили дослідження цієї проблеми, шукали інформацію про екологічні наслідки, а також шляхи її вирішення. Вони збирали природні матеріали, обговорюючи, як саме ці елементи можна використати для створення творчих робіт. Наприклад, для виготовлення плакатів учні використовували сухі листя для зображення дерев, камінці для малювання малюнків, а шишки для створення композицій на тему «Лісове середовище». Такий підхід не тільки розвивав екологічну свідомість, але й сприяв розвитку творчих здібностей учнів. Окрім того, учні створювали поробки з природних матеріалів, наприклад, виготовляли екологічні коробки для сортування сміття, використовуючи коробки та пластикові пляшки, які потім декорували природними матеріалами. Під час створення таких робіт учні вчилися не тільки працювати з природними ресурсами, а й усвідомлювати їх цінність та важливість для екології. Вони обговорювали, як ці матеріали можуть бути використані повторно, щоб зменшити негативний вплив на навколишнє середовище.

Особливу увагу вчитель приділяв тому, щоб кожен учень розумів, як саме їхні дії можуть допомогти зберегти природу. Наприклад, під час виготовлення екологічних плакатів учні самостійно розробляли ідеї для збереження водних

ресурсів. Плакат із закликом «Не залишай відбитків на воді!» став результатом цілої серії обговорень та творчих пошуків. Учні працювали в групах, кожна з яких відповідала за створення одного з елементів плакату, що потім з'єднувалося в загальну композицію. На наступних етапах уроку учні презентували свої роботи, пояснюючи, чому вибрали ту чи іншу тему для листівки або плаката, і які екологічні проблеми вони намагалися підняти. Важливою частиною процесу було групове обговорення створених матеріалів, де діти ділилися своїми думками щодо того, як ці роботи можуть вплинути на їх оточення і на які екологічні проблеми вони звертають увагу.

Для формування екологічної компетентності учнів 3 класу на уроках курсу «Я досліджую світ» застосовували практичні вправи, в яких учні мали змогу застосувати отримані знання на практиці. Наприклад, у рамках уроку на тему «Збереження енергії» учні виготовляли плакат-розкладку на тему «Як економити електричну енергію вдома?», використовуючи природні матеріали для візуального оформлення. Під час таких занять учні не лише дізнавалися нову інформацію, а й навчилися застосовувати знання в житті. Наприклад, після того як вони створювали свої листівки та плакати, багато хто почав більше звертати увагу на те, як можна економити ресурси в своєму домі, наприклад, вимикати світло, коли не потрібно, або не залишати включену воду під час миття рук.

На уроках курсу «Я досліджую світ» для формування екологічної компетентності учнів 3 класу активно використовували метод практичних робіт. Цей метод давав учням можливість на власному досвіді зрозуміти важливість охорони природи, виконуючи конкретні завдання, які безпосередньо пов'язані з навколишнім середовищем. Вчителі організовували для дітей практичні роботи, такі як догляд за рослинами і участь у прибиранні території школи або прилеглих до неї територій. У рамках догляду за рослинами учні часто брали участь у створенні та обслуговуванні класного саду або шкільної теплиці. Вони вивчали, як правильно садити і доглядати за рослинами, спостерігали за їх ростом, вивчали різні види рослин, їх потреби у воді, світлі та теплі. Такі практичні роботи дозволяли дітям не тільки ознайомитися з процесами росту рослин, але й зрозуміти важливість правильного ставлення до природи. Під час прибирання

території школи учні не лише підтримували чистоту, але й вивчали проблеми забруднення навколишнього середовища. Діти вчилися сортувати сміття, розуміли, як важливо утилізувати відходи, а також розвивали екологічну свідомість через участь у таких заходах.

На уроках курсу «Я досліджую світ» для формування екологічної компетентності учнів 3 класу активно використовували різноманітні засоби наочності. Ці засоби не лише допомагали дітям краще засвоювати матеріал, але й стимулювали їхню зацікавленість до вивчення природи та її охорони. Зокрема, використовували плакати та малюнки, щоб ілюструвати різноманітні екологічні теми, наприклад, процеси фотосинтезу, колообіг води в природі, або шляхи забруднення навколишнього середовища. Вони демонстрували учням фотографії та схеми, які допомагали краще зрозуміти різні екологічні явища, наприклад, забруднення річок, ефекти зміни клімату або процеси відновлення лісів.

На уроках курсу «Я досліджую світ» для формування екологічної компетентності учнів 3 класу використовували різноманітні засоби навчання, які стимулювали розвиток практичних навичок, критичного мислення і глибшого розуміння природних процесів. Так, для розвитку практичних навичок учнів активно використовували матеріали для практичної діяльності. Для цього забезпечували учнів різними інструментами, що допомагали проводити спостереження, досліді і експерименти з природними об'єктами. Наприклад, лупи використовували для детального вивчення різних природних об'єктів, таких як листя, квіти або комахи. Це допомагало дітям детально розглянути структуру об'єктів природи, зрозуміти принципи їхнього функціонування і взаємозв'язки у природі. Лінійки застосовували для вимірювання росту рослин. Учні проводили спостереження за змінами в розмірах рослин і записували свої результати, що дозволяло їм робити висновки про вплив зовнішніх факторів, таких як сонячне світло, вологість або температура, на їх розвиток. Для виконання таких завдань використовували також контейнери, в яких учні висаджували насіння і проводили експерименти з ростом рослин у різних умовах. Це дозволяло наочно продемонструвати залежність розвитку рослин від

умов довкілля. Лійки та лопатки використовували для проведення робіт із землею під час посадки рослин або виконання дослідів з ґрунтом. Учні використовували ці інструменти для догляду за рослинами та спостереження за змінами в землі. Завдяки цим практичним заняттям учні здобували досвід у догляді за рослинами та вивчали важливість збереження природних ресурсів, таких як ґрунт.

Інтернет-ресурси та онлайн-платформи стали важливими інструментами для формування екологічної компетентності учнів 3 класу на уроках курсу «Я досліджую світ». Зокрема, використовували спеціалізовані вікторини і квести, які сприяли активному залученню учнів у процес вивчення екології. Наприклад, використовували розміщені на онлайн-платформах екологічні вікторини, де учні відповідали на питання про охорону довкілля, види рослин і тварин, важливість природних ресурсів і багато іншого. Це дозволяло учням не лише перевіряти свої знання, а й дізнаватися нову інформацію в інтерактивному форматі.

Для кращого засвоєння матеріалу активно застосовували мультимедійні ресурси: відео та мультфільми про природу. Наприклад, учні переглядали відеофільми про життя тварин, їх середовище існування та загрози, з якими вони стикаються. Це допомагало дітям не лише дізнаватися більше про природу, але й сприймати матеріал через емоційні образи, що сприяло глибшому засвоєнню інформації. Мультфільми часто висвітлювали важливі екологічні питання у легкій і доступній формі, що допомагало дітям краще розуміти важливість збереження природних ресурсів і боротьби з екологічними катастрофами.

Використання мультимедійних засобів було важливим засобом для покращення засвоєння матеріалу. Зокрема, використовували презентації, які допомагали систематизувати екологічну інформацію та забезпечували наочність під час пояснення складних екологічних процесів. Наприклад, для пояснення теми змін клімату використали презентацію, що показувала глобальні температурні зміни на карті світу, ефекти на різні природні зони та важливість збереження ресурсів. Крім того, використовували відеофільми та анімації, що відображали реальні екологічні ситуації, такі як забруднення океанів

пластиковими відходами чи знищення лісів. Відео давали дітям можливість побачити екологічні проблеми у реальному житті, а анімації дозволяли легше зрозуміти процеси, наприклад, як відбувається розкладання органічних відходів або як функціонує екосистема. Використання таких мультимедійних засобів значно покращувало сприйняття матеріалу, робило уроки цікавими та динамічними, а також стимулювало учнів до обговорення побаченого та зроблених висновків щодо важливості збереження природи.

Узагальнимо, що використання різноманітних форм, методів і засобів для формування екологічної компетентності стало важливим елементом освітнього процесу на уроках курсу «Я досліджую світ». Практична діяльність, створення наочних матеріалів, використання інтернет-ресурсів і створення живих куточків сприяли глибшому засвоєнню екологічних знань та розвитку у дітей розуміння важливості охорони навколишнього середовища. Ці форми, методи і засоби допомогли учням розвивати навички спостереження, критичного мислення та практичного застосування екологічних знань у реальному житті.

Отже, форми, методи, прийоми та засоби формування екологічної компетентності учнів 3 класу на уроках курсу «Я досліджую світ» забезпечують всебічний розвиток учнів через інтерактивні, практичні та наочні методи навчання. Використання проєктної та дослідницької діяльності, ігор, дискусій, екскурсій, а також інтеграція мультимедійних засобів, живих куточків та природних матеріалів дозволяє дітям не лише отримувати теоретичні знання, а й розвивати критичне мислення, спостережливість та практичні навички догляду за природою. Завдяки таким підходам, учні не лише засвоюють основи екології, а й формують усвідомлене ставлення до охорони навколишнього середовища, набувають досвіду сталого поводження з природними ресурсами.

2.3. Аналіз та інтерпретація результатів методики формування екологічної компетентності учнів 3 класу на уроках курсу «Я досліджую світ»

Базою експериментального дослідження був Гончарівський ЗЗСО I-II ступенів Золочівської міської ради Золочівського району Львівської області. При цьому дослідно-експериментальною роботою було охоплено 46 учнів 3 класу.

Аналіз ефективності методики формування екологічної компетентності учнів 3 класу на уроках курсу «Я досліджую світ» став важливим етапом дослідження. Оскільки екологічна компетентність стає основою для розвитку відповідального ставлення до природи та сталого розвитку, важливо оцінити, наскільки обрані методи, форми та засоби навчання сприяють формуванню у школярів необхідних знань, умінь та навичок. Такий аналіз дозволяє виявити сильні сторони застосованих підходів, а також визначити можливі проблеми та напрями для покращення освітнього процесу з метою більш ефективного виховання екологічно свідомих громадян.

Після упровадження методики формування екологічної компетентності учнів 3 класу на уроках курсу «Я досліджую світ» було проведене повторне тестування учнів експериментального та контрольного класів. Результати тестування учнів 3 класу свідчили про вищий рівень сформованості екологічної компетентності в експериментальному класі порівняно з контрольним. Зокрема, на питання про поняття екології 71% учнів експериментального класу відповіли, що це наука про взаємозв'язки між людьми та природою, що свідчило про усвідомлення ключового змісту поняття. У контрольній групі лише 37% учнів надали правильне визначення, інші плутали екологію з природознавством.

На питання про вплив кліматичних змін 78% учнів експериментального класу продемонстрували розуміння того, що зміна клімату може призводити до повеней, посухи і стихійних лих, тоді як у контрольній групі лише 35% учнів усвідомлювали цей взаємозв'язок, інші або недооцінювали вплив, або вважали зміни позитивними. Під час оцінки знань щодо зменшення кількості сміття, 77% учнів експериментальної групи вказали, що слід переробляти відходи та

використовувати речі повторно, а в контрольній таку відповідь дали лише 42%. Решта молодших школярів обирали варіанти, що свідчили про небажання або невміння діяти екологічно відповідально.

Щодо ролі рослин і тварин у природі, 79% учнів експериментального класу правильно зазначили, що вони є частиною природних угруповань, у контрольному класі це усвідомлювали лише 48%. Про екологічні наслідки вирубки лісів в експериментальній групі знали 75% учнів, які вказали на зменшення кількості кисню та порушення екосистеми. У контрольній – таких було лише 46%, решта недооцінювали шкоду від знищення лісів. Щодо мешканців річок, 81% експериментальних учнів знали, що в річках живуть не лише риби, а й рослини, комахи та водні ссавці. У контрольному класі це розуміли 47% учнів, інші надавали неповні або обмежені відповіді.

На питання про біорізноманіття 76% учнів експериментального класу правильно визначили його як різноманіття всіх живих організмів – рослин, тварин і мікроорганізмів, тоді як у контрольному класі це знали лише 48%. У питанні про збереження рідкісних видів 79% учнів експериментальної групи зазначили, що потрібно створювати природні резервати. У контрольному класі таку відповідь надали лише 55%, інші схилились до шкідливих або пасивних дій.

На запитання про зелені технології 73% учнів експериментального класу вказали, що це технології, які зменшують забруднення довкілля, а в контрольному – 46%. Питання про важливість вивчення природи показало, що 79% учнів експериментального класу розуміли його значення для збереження довкілля та сталого розвитку. У контрольному класі лише 48% школярів мали аналогічне уявлення про зелені технології.

Щодо чистоти води, 77% учнів експериментального класу правильно зазначили, що мити автомобілі у водоймах не можна, бо це шкодить природі, тоді як у контрольній групі цю думку підтримали лише 52%. На питання про роль природних угруповань 79% учнів експериментального класу вказали, що ліси, річки й луки забезпечують людей киснем, водою та їжею. У контрольній групі це знали 56%. У питанні про екологічні професії 68% учнів експериментального

класу назвали еколога, лісника і біолога, а у контрольному – лише 41%, інші згадували не дотичні до охорони природи професії.

На запитання про необхідність охорони природи 78% експериментальних учнів зазначили, що зникнення живих організмів порушує природні процеси, тоді як у контрольній групі це розуміли лише 53%. Щодо сортування сміття, 68% учнів експериментальної групи вказали, що сміття потрібно розподіляти для подальшої переробки, тоді як у контрольній так відповідали лише 48%.

Щодо збереження повітря 77% учнів експериментальної групи назвали зменшення використання транспорту і посадки дерев, тоді як у контрольній – лише 49%. На питання про взаємозв'язки живої і неживої природи 79% учнів експериментального класу наголосили, що ці зв'язки важливі для стабільності екосистем, у контрольному класі цю думку поділяли 54%. Щодо зменшення використання пластику 69% учнів експериментального класу рекомендували використання багаторазових пакетів і біорозкладних матеріалів, у контрольному – 41%. На питання про дослідження природи 76% учнів експериментального класу вказали, що природу вивчають через спостереження, вимірювання та експерименти, у контрольному класі це знали 47%.

Підсумуємо, що учні експериментального класу продемонстрували значно вищий рівень екологічної обізнаності, відповідальної поведінки й екологічного мислення, що стало результатом цілеспрямованого стан формування екологічної компетентності на уроках курсу «Я досліджую світ» (рис. 2.2-2.3).

Як бачимо, на констатувальному етапі педагогічного експерименту рівні сформованості екологічної компетентності учнів експериментального та контрольного класів виявилися майже однаковими. Аналіз отриманих результатів показав, що частка учнів з початковим, середнім та високим рівнями у двох групах відрізнялася неістотно, що свідчило про приблизно однаковий стартовий рівень знань і навичок у сфері екології. Це створило об'єктивні умови для подальшого проведення формувального етапу експерименту та дозволило достовірно порівнювати зміни у сформованості екологічної компетентності після застосування розробленої методики в експериментальному класі.

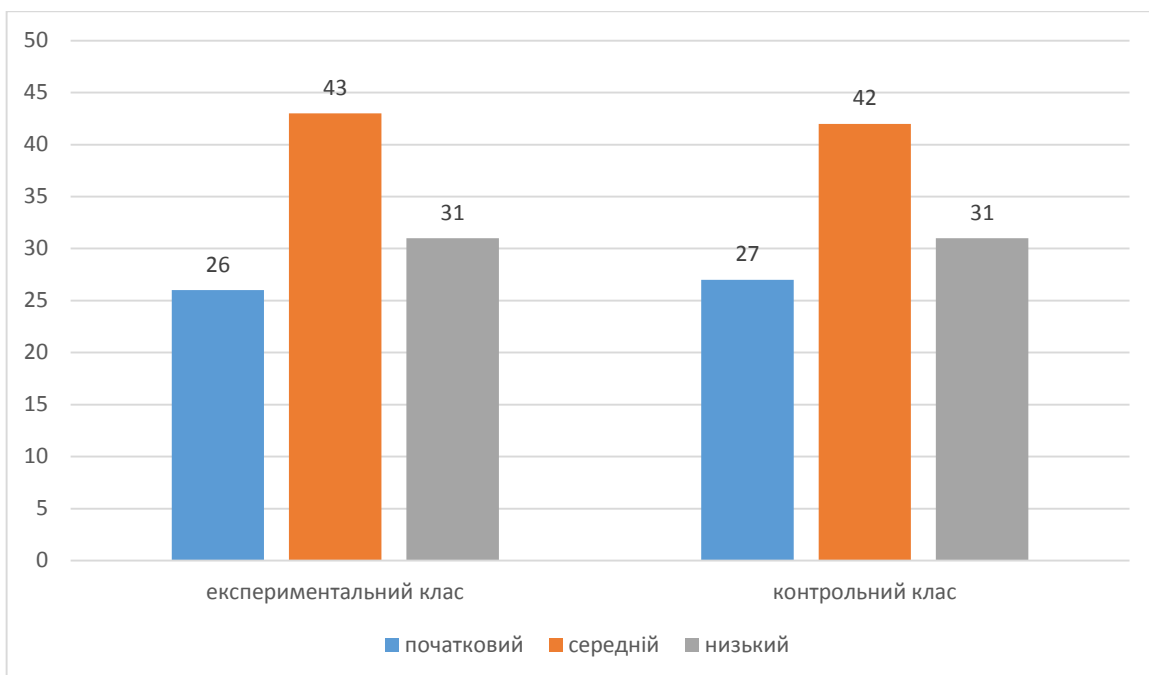

Рис. 2.2. Рівні сформованості екологічної компетентності учнів експериментального та контрольного класів (констатувальний етап експерименту, %)

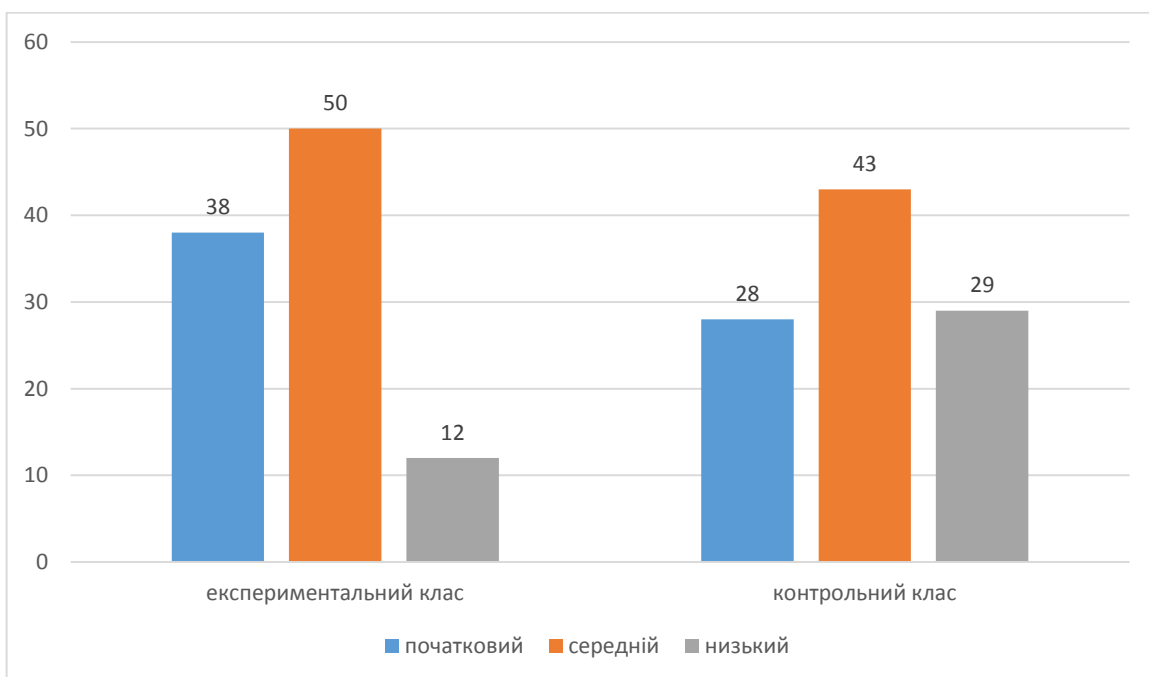

Рис. 2.3. Рівні сформованості екологічної компетентності учнів експериментального та контрольного класів (контрольний етап експерименту, %)

Як бачимо, на контрольному етапі експерименту рівні сформованості екологічної компетентності учнів експериментального та контрольного класів істотно відрізняються. Учні експериментального класу продемонстрували вищі показники за всіма рівнями, що свідчить про ефективність упровадженої методики. Значно зменшилася кількість дітей з початковим рівнем екологічної обізнаності, натомість зросла частка учнів, які досягли середнього та особливо високого рівнів. У той час як у контрольному класі результати залишилися здебільшого на попередньому рівні, в експериментальному класі спостерігався виражений приріст у глибокому розумінні екологічних процесів, практичному застосуванні знань та усвідомленні необхідності збереження навколишнього середовища. Такий розрив у результатах між двома класами підтверджує позитивний вплив цілеспрямованої педагогічної роботи на формування екологічної компетентності в молодших школярів.

Так, початковий рівень екологічної компетентності виявлено у 12% учнів експериментального класу і аж у 29% учнів контрольного класу. Цей рівень характеризується базовим розумінням учнями основних екологічних понять і явищ. Діти можуть називати природні явища, такі як зміна пір року, листопад або відліт птахів, але не завжди усвідомлюють глибину взаємозв'язку між цими явищами і діяльністю людини. Вони можуть знати, що рослини й тварини є частинами природи, але часто не розуміють, як організми взаємодіють між собою та з навколишнім середовищем. Зазвичай учні здатні відтворювати факти з природознавства, але вони не завжди можуть пояснити, чому ці явища відбуваються або як вони можуть впливати на довкілля. Основними характеристиками цього рівня є поверхневе уявлення про екологічні проблеми та обмежене розуміння важливості охорони природи. Учні можуть бути знайомі з поняттям екології, але не здатні застосувати ці знання на практиці, оскільки їм бракує досвіду для реалізації екологічно доцільних дій у повсякденному житті.

Середній рівень екологічної компетентності виявлено у 50% учнів експериментального класу і 43% учнів контрольного класу. Цей рівень виявляється в учнів, які розуміють екологічні процеси та взаємозв'язки між природою та людиною. Вони здатні детальніше описати явища природи, такі як

зміни клімату, важливість рослин і тварин для збереження екосистеми, а також основні фактори, що впливають на стан навколишнього середовища. Діти починають усвідомлювати, як людська діяльність може змінювати природу, і можуть наводити приклади того, як їхня поведінка впливає на довкілля. Вони здатні вказати на конкретні екологічні проблеми, такі як забруднення води, повітря, або вирубка лісів, і мають елементарні знання про шляхи їх вирішення, такі як сортування сміття або збереження водних ресурсів. У процесі навчання учні розвивають навички спостереження та дослідження природи, що допомагає їм краще розуміти, як природні і штучні фактори можуть впливати на екологічні процеси. Вони можуть брати участь у проектах або заходах, що сприяють охороні навколишнього середовища, наприклад, садити дерева, очищати водоймища чи організовувати природоохоронні акції в межах класу або школи.

Високий рівень екологічної компетентності виявлено у 38% учнів експериментального класу і всього у 28% учнів контрольного класу. Цей рівень характеризується розумінням учнями екологічних проблем і процесів. Учні володіють чітким уявленням, як природні і людські фактори взаємодіють, і можуть аналізувати вплив різних видів діяльності на стан довкілля. Вони здатні розпізнавати екологічні проблеми не тільки на рівні свого місця проживання, а й на глобальному рівні, та наводити конкретні приклади того, як люди можуть зменшити негативний вплив на природу. Наприклад, вони можуть пояснити важливість збереження біорізноманіття для планети або продемонструвати знання про методи зменшення викидів парникових газів. Крім того, учні здатні формулювати екологічно обґрунтовані рішення щодо повсякденних проблем. Вони залучаються до екологічних проектів, беруть участь у дослідженнях, експериментах, спрямованих на збереження природи. Діти можуть не лише усвідомлювати проблему, але й пропонувати шляхи її вирішення.

На основі результатів проведеного тестування можна зробити висновок, що запропонована методика формування екологічної компетентності виявилася ефективною. Учні експериментального класу, які навчалися з використанням інтегрованого підходу та практичних завдань, демонструють значно вищий рівень сформованості екологічної компетентності порівняно з учнями

контрольного. При цьому у контрольному класі більшість учнів перебувають на початковому і середньому рівнях екологічної компетентності. Їхні відповіді свідчать про базове знання природних явищ, таких як сезонні зміни, роль рослин і тварин у природі, однак учні не завжди розуміють глибину зв'язку між природними процесами та діяльністю людини. Вони здебільшого здатні лише відтворювати окремі факти без глибшого аналізу їхнього екологічного змісту. Екологічні поняття сприймаються фрагментарно, а здатність до практичного застосування набутих знань у повсякденному житті є обмеженою.

З іншого боку, в експериментальному класі значна частина учнів досягла середнього і високого рівнів екологічної компетентності. Учні на середньому рівні демонстрували чітке розуміння взаємозв'язку між природними об'єктами й людиною, могли аргументовано пояснювати наслідки змін у навколишньому середовищі та наводили приклади відповідального ставлення до природи. Вони також виявили здатність до елементарного аналізу екологічних проблем і пропонували прості, але дієві шляхи їх вирішення. Це свідчить про успішну інтеграцію теоретичних знань і практичної діяльності. Учні, які досягли високого рівня, не лише володіють знаннями щодо складних екологічних явищ, таких як зміна клімату, забруднення повітря, води, збереження біорізноманіття, а й демонструють критичне мислення та екологічну відповідальність. Вони здатні аналізувати ситуації, оцінювати вплив різних форм людської діяльності на довкілля, пропонувати рішення та брати участь у природоохоронних заходах.

Узагальнимо, що проведене експериментальне дослідження підтвердило: методика, яка включає практичні завдання, дослідницькі дії, спостереження та інтеграцію екологічного змісту у курс «Я досліджую світ», є результативною. Вона сприяє усвідомленню учнями 3 класу сутності та змісту екологічних процесів, формуванню в них відповідального ставлення до природи й розвитку навичок, необхідних для екологічного способу життя.

Отже, результати дослідження підтвердили ефективність запропонованої методики формування екологічної компетентності учнів 3 класу на уроках курсу «Я досліджую світ». Учні експериментального класу, які навчалися з використанням наочності, мультимедійних ресурсів, дослідницької діяльності,

роботи з природними об'єктами та інтерактивних вправ, продемонстрували значно вищий рівень екологічних знань, свідомості та практичних умінь порівняно з учнями контрольної групи. Застосування різноманітних форм, методів і засобів дало змогу не лише активізувати пізнавальну діяльність дітей, а й сформувати в них відповідальне ставлення до природи та розуміння необхідності її охорони. Це свідчить, що методика є ефективною і може бути рекомендована для використання у початковій школі.

Висновок до розділу 2

1. Дослідження стану сформованості екологічної компетентності учнів 3 класу на уроках курсу «Я досліджую світ» показало, що такі уроки сприяють формуванню її різних компонентів: знаннєвого, практичного та ціннісного. Підручник «Я досліджую світ» для 3 класу забезпечує можливості формування екологічної компетентності учнів, поєднуючи пізнавальний дидактичний матеріал з діяльнісними і ціннісно-орієнтованими формами роботи. Результати анкетування засвідчують готовність учителів до формування екологічної компетентності учнів, однак на заваді цьому стають методичні та організаційні труднощі. Рівні сформованості екологічної компетентності учнів (початковий – у 32% учнів, середній – у 41%, високий – 27%.) виявилися недостатніми.

2. Використання різноманітних форм, методів, прийомів та засобів інтерактивного, практичного та наочного спрямування на уроках курсу «Я досліджую світ» забезпечує формування екологічної компетентності учнів 3 класу. Використання проєктної та дослідницької діяльності, ігор, дискусій, екскурсій, а також інтеграція мультимедійних засобів, живих куточків та природних матеріалів дозволяє дітям не лише отримувати теоретичні знання, а й розвивати критичне мислення, спостережливість та практичні навички догляду за природою. Завдяки таким методичним підходам, учні не лише засвоювали основи екологічних знань та практичних умінь, а й формували усвідомлене

ставлення до охорони навколишнього середовища, набуваючи досвіду сталого поводження з природними ресурсами та їх охорони.

3. Результати дослідження підтвердили ефективність запропонованої методики формування екологічної компетентності учнів 3 класу на уроках курсу «Я досліджую світ». Учні експериментального класу, які навчалися з використанням наочності, мультимедійних ресурсів, дослідницької діяльності, роботи з природними об'єктами та інтерактивних вправ, продемонстрували значно вищий рівень екологічних знань, свідомості та практичних умінь порівняно з учнями контрольної групи. Зокрема, початковий рівень екологічної компетентності виявлено у 12% учнів експериментального класу і аж у 29% контрольного класу. Середній рівень виявлено у 50% учнів експериментального класу і 43% контрольного класу. Високий рівень виявлено у 38% учнів експериментального класу і всього у 28% контрольного класу. Це свідчить, що методика може бути рекомендована для використання у школі.

ВИСНОВКИ

Проведене у кваліфікаційній роботі обґрунтування методики формування екологічної компетентності учнів 3 класу на уроках курсу «Я досліджую світ» дало змогу зробити такі висновки.

1. Визначено основні наукові підходи до трактування поняття екологічної компетентності особистості у психолого-педагогічній та методичній літературі. Показано, що трактування поняття екологічної компетентності особистості у психолого-педагогічній та методичній літературі демонструє її багатогранність і значення для розвитку сталих екологічних цінностей у суспільстві. Відзначено, що екологічна компетентність включає не лише знання про природу та її закони, а й здатність до екологічно відповідальної поведінки, уміння застосовувати отримані знання у повсякденному житті та впливати на збереження природного середовища. Виявлено, що в сучасних психолого-педагогічних дослідженнях акцент робиться на розвитку особистісних якостей, які сприяють формуванню екологічної свідомості у дітей, а методичні підходи зосереджені на інтеграції екологічної освіти у різні освітні дисципліни, що дозволяє забезпечити всебічний підхід до формування екологічної компетентності.

2. Виявлено потенціал курсу «Я досліджую світ» у формуванні екологічної компетентності учнів початкової школи. Визначено, що в цьому віці діти активно засвоюють нові знання через різноманітні практичні та наочні методи навчання, що сприяє розумінню природних явищ. Їх допитливість та емоційна чутливість дозволяють формувати у них позитивне ставлення до природи, тварин і рослин, а розвиток соціальних навичок сприяє усвідомленню необхідності колективної відповідальності за збереження довкілля. Показано, що цей курс має значний потенціал у формуванні екологічної компетентності учнів початкової школи, оскільки інтегрує природничі знання, ціннісне ставлення до довкілля та практичні навички взаємодії з природою. Завдяки міжпредметній інтеграції, дослідницькому підходу та орієнтації на життєві ситуації, цей курс забезпечує усвідомлене розуміння взаємозв'язків у природі, формує відповідальне екологічне мислення, стимулює активну поведінку у збереженні навколишнього

середовища та виховує молодших школярів як екологічно свідомих громадян. Учні вчаться спостерігати, аналізувати зміни в природі, оцінювати вплив людської діяльності на довкілля та робити висновки щодо власної поведінки.

3. Досліджено стан сформованості екологічної компетентності учнів 3 класу на уроках курсу «Я досліджую світ». Показано, що уроки курсу «Я досліджую світ» в 3 класі сприяють формуванню компонентів екологічної компетентності: знаннєвого, практичного, ціннісного. Підручник «Я досліджую світ» для 3 класу забезпечує можливості формування екологічної компетентності учнів, поєднуючи пізнавальний дидактичний матеріал з діяльнісними і ціннісно-орієнтованими формами роботи. Результати анкетування засвідчують загальну готовність учителів до формування екологічної компетентності учнів, однак на заваді цьому стають методичні, матеріальні та організаційні труднощі. Використання відповідних дидактичних засобів показало, що початковий рівень екологічної компетентності виявлено у 32% учнів, середній – у 41%, високий – 27%. Рівні сформованості екологічної компетентності учнів експериментального і контрольного класів виявилися майже однаковими, що уможливило проведення формувального етапу педагогічного експерименту.

4. Охарактеризовано форми, методи, прийоми та засоби формування екологічної компетентності учнів 3 класу на уроках курсу «Я досліджую світ». Обґрунтовано, що використання різноманітних форм, методів, прийомів та засобів інтерактивного, практичного та наочного спрямування на уроках курсу «Я досліджую світ» забезпечує формування екологічної компетентності учнів 3 класу. Використання проєктної та дослідницької діяльності, ігор, дискусій, екскурсій, а також інтеграція мультимедійних засобів, живих куточків та природних матеріалів дозволяє дітям не лише отримувати теоретичні знання, а й розвивати критичне мислення, спостережливість та практичні навички догляду за природою. Завдяки таким методичним підходам, учні не лише засвоювали основи екологічних знань та практичних умінь, а й формували усвідомлене ставлення до охорони навколишнього середовища, набуваючи досвіду сталого поводження з природними ресурсами та їх охорони.

5. Обґрунтовано ефективність методики формування екологічної компетентності учнів 3 класу на уроках курсу «Я досліджую світ». Результати дослідження підтвердили ефективність запропонованої методики формування екологічної компетентності учнів 3 класу на уроках курсу «Я досліджую світ». Учні експериментального класу, які навчалися з використанням наочності, мультимедійних ресурсів, дослідницької діяльності, роботи з природними об'єктами та інтерактивних вправ, продемонстрували значно вищий рівень екологічних знань, свідомості та практичних умінь порівняно з учнями контрольної групи. Зокрема, початковий рівень екологічної компетентності виявлено у 12% учнів експериментального класу і аж у 29% контрольного класу. Середній рівень виявлено у 50% учнів експериментального класу і 43% контрольного класу. Високий рівень виявлено у 38% учнів експериментального класу і всього у 28% контрольного класу. Учні експериментального класу не лише володіють знаннями щодо складних екологічних явищ, таких як зміна клімату, забруднення повітря, води, збереження біорізноманіття та ін., а й демонструють критичне мислення та екологічну відповідальність. Вони здатні аналізувати ситуації, оцінювати вплив різних форм людської діяльності на довкілля, пропонувати рішення та брати участь у природоохоронних заходах. Застосування різноманітних форм, методів і засобів роботи дало змогу не лише активізувати пізнавальну діяльність дітей, а й сформувати в них відповідальне ставлення до природи та розуміння необхідності її охорони і збереження. Це свідчить, що методика може бути рекомендована для використання у школі.

Перспективами подальшого дослідження можна визначити підготовку майбутніх учителів початкових класів до формування екологічної компетентності учнів 3 класу на уроках курсу «Я досліджую світ».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабюк Т.Й. Методика навчання освітньої галузі «Природознавство» : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : Друк-Сервіс, 2017. 100 с.
2. Байбара Т. М. Методика навчання природознавства в початковій школі: навч. посіб. Київ : Веселка, 2010. 334 с.
3. Бауер М.Й. Методологія екологічної освіти. Чернівці : Крайова освіта, 2010. 320 с.
4. Бібік Н. М., Єрмаков І. Г., Овчарук О. В. Компетентнісна освіта – від теорії до практики. Київ : Плеяди, 2005. 120 с.
5. Біда О.А. Підготовка вчителів до екологічного виховання молодших школярів на уроках природознавства. Київ : Наук. світ, 2011. 144 с.
6. Бондар С. П. Процес формування ключових компетентностей учнів. *Науковий часопис НПУ імені М. Драгоманова. Серія № 5. Педагогічні науки.* Київ, 2012. Вип. 32. С. 44-51.
7. Борисенко Н. М. Педагогічні умови формування екоцентричного світогляду майбутніх учителів початкових класів : дис. ... канд. пед. наук. Харків, 2010. 220 с.
8. Будна Н.О., Заброцька С.Г., Шост Н.Б., Гладюк Т.В. Я досліджую світ: розробки уроків для 3 класу. Тернопіль : Богдан, 2019. 176 с.
9. Варениченко А. Б. Формування ціннісного ставлення до природи на уроках милування. *Еврика.* 2015. № 1(1). С. 14-17.
10. Васильченко І. Екологічне виховання у початковій школі. *Початкова освіта.* 2015. №11. С. 36-48.
11. Височан Л.М. Методика викладання природознавства : курс лекцій. Івано-Франківськ : НАІР, 2014. 170 с.
12. Вікова психологія : навч. посіб. / О. П. Сергєєнкова, О. А. Столярчук, О. П. Коханова. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 384 с.
13. Войтович А.Ю. Екологічне виховання учнів початкових класів в Україні та Європі : компаративний аспект. *Молодь і ринок.* 2016. № 2 (133). С. 149-154.

14. Володарська М.О. Усі уроки природознавства. 3 кл. Харків : Вид. група «Основа», 2015. 350 с.
15. Волошина Г.П. Стимулювання екологічної активності молодших школярів (на матеріалах уроків мови і читання) : дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2015. 224 с.
16. Воронцова Т. В., Пономаренко В. С. Нова українська школа : методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 3-4 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу : навч.-метод. посіб. Київ : Алатон, 2020. 142 с.
17. Воронюк М. О. Психолого-педагогічні основи нетрадиційних методів екологічного виховання. *Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка. Серія : Педагогіка*. Тернопіль, 2000. № 1. С. 77-80.
18. Вчимося вчитися та критично мислити : нестандартні завдання за темами тижнів до курсу «Я досліджую світ» / авт.-упоряд. Н. В. Маценко, Н. В. Свір. Харків : Вид. група «Основа», 2018. 133 с.
19. Герасимчук О. Особливості формування екологічної компетентності майбутніх гірничих інженерів : методичні рекомендації. Житомир : ЖДТУ, 2015. 56 с.
20. Гільберг Т., Тарнавська С., Павич Н. Методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 3-4 класах на засадах компетентнісного підходу : навчально-методичний посібник. Київ : Генеза, 2020. 342 с.
21. Гільберг Т., Тарнавська С., Павич Н. Я досліджую світ : підруч. для 3-го кл. закл. заг. серед. освіти (у 2-х ч.). Київ : Генеза, 2020. Ч. 1. 196 с.
22. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Рівне : Волинські обереги, 2011. 552 с.
23. Грошовенко О. Формування у молодших школярів дбайливого ставлення до природи у позаурочній виховній роботі : дис. ... канд. пед. наук. Вінниця, 2007. 246 с.
24. Гуренкова О.В. Екологічна компетентність майбутніх фахівців : посібник. Київ ; Ніжин : ПП Лисенко, 2008. 243 с.

25. Даніліна І. В. Навчальні проекти в початковій школі. Харків : Вид. група «Основа», 2016. 168 с.
26. Дерев'яненко В.О. Екологічне виховання учнів. *Початкова школа*. 2019. № 11. С. 27-29.
27. Державний стандарт початкової освіти : затв. Постановою Каб. Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. URL: <https://kmu.gov.ua/ua/npras/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>.
28. Дивовижний світ живої природи : попул. дит. енцикл. / ред. В. Г. Біляєв. Харків : Сінтекс ЛТД, 2014. 195 с.
29. Дитиняк Г., Андрушко А., Дривняк М. Я досліджую, експериментую, спостерігаю : методика навчання природознавства в початкових класах : посібник. Львів : Літопис, 2013. 140 с.
30. Екологічне виховання молодших школярів : навч. посіб. / О.А. Біда, Г.П. Волошина, В.П. Гонзуль та ін. Київ : Науковий світ, 2012. 336 с.
31. Єпіхіна М.А. Особливості викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у Новій українській школі в контексті педагогіки партнерства. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2019. Вип. 1 (44). С. 67-70.
32. Жук Н.В. Формування мотивів природоохоронної діяльності у молодших школярів : автореф. дис... канд. псих. наук. Київ, 2011. 20 с.
33. Іванова О. Формування екологічної культури. *Початкова школа*. 2018. № 8. С. 40-42.
34. Іщенко Л.В. Наступність у екологічному вихованні старших дошкільників і першокласників : дис. ... канд. пед. наук. Одеса, 2017. 150 с.
35. Казанішева Н.В. Підготовка майбутнього вчителя початкових класів до екологічного виховання : дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2021. 256 с.
36. Карамушка В. І. Структура і формування екологічних компетентностей особистості. *Актуальні проблеми психології: зб. наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка*. Київ : А.С.К., 2012. Т. 1. С. 56-59.
37. Кисельов М.М. Концептуальні виміри екологічної свідомості : монографія. Київ : Парапан, 2013. 312 с.
38. Коваль Н.С. Люби і бережи рідну природу. *Початкова школа*. 2016.

№1. С. 14-18.

39. Ковальчук Г. Виховання екологічної свідомості. *Початкова школа*. 2021. № 10. С. 17-19.

40. Компетентнісний підхід у формуванні навчальної діяльності молодших школярів : навчальний посібник / Т. Я. Довга, О. О. Нікітіна та ін. Кіровоград : Ексклюзив-Систем, 2023. 104 с.

41. Кравець Н.С. Екологічне виховання шести-семирічних дітей у дошкільних закладах сільської місцевості України : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Дрогобич, 2013. 20 с.

42. Крамаренко А. М. Сучасні технології ознайомлення молодших школярів з об'єктами природи : навч. посіб. Донецьк : ЛАНДОН–ХХІ, 2012. 354 с.

43. Крисаченко В.С. Екологічна культура : теорія і практика. Київ : Заповіт, 2016. 352 с.

44. Крушніцький С. М. Формування екологічних знань та вмінь сільських школярів: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2010. 22 с.

45. Крюкова О.В. Формування екологічно-доцільної поведінки молодших школярів : автореф. дис. ...канд. пед. наук. Київ, 2015. 20 с.

46. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка : підручник. Київ : Знання-Прес, 2013. 418 с.

47. Кукалець М. В. Методика викладання природознавства у початковій школі : навч.-метод. посіб. Львів : Новий Світ – 2000, 2013. 222 с.

48. Кучерявий В. П. Екологія : підручник. Львів : Світ, 2011. 500 с.

49. Кушакова І.В. Виховання ціннісного ставлення до природи в учнів 3–4 класів у позакласній роботі : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Донецьк, 2011. 20 с.

50. Лебідь С.Г. Формування екологічної культури учнів 1-4 класів у процесі вивчення курсу екології: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2011. 20 с.

51. Лисенко Н.В. Теорія і практика екологічної освіти. Київ : Слово, 2009. 398 с.

52. Лук'янова Л. Б. Екологічна компетентність майбутніх фахівців : навч.-метод. посіб. Київ ; Ніжин : Лисенко, 2008. 243 с.
53. Магрламова К.Г. Виховання в учнів ціннісного ставлення до природи як складової природоохоронної роботи в основній школі : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Умань, 2011. 20 с.
54. Майданюк Л.В., Мельник С.Л. Впровадження компетентнісного підходу шляхом міжпредметної інтеграції в початковій школі : методичний посібник. Вінниця : ММК, 2017. 121 с.
55. Малинівська Л.І. Формування відповідального ставлення до природи в учнів 1–4 класів у процесі позакласної виховної роботи : автореф. дис. ...канд. пед. наук. Миколаїв, 2011. 20 с.
56. Мальчикова І. Особливості екологічного виховання дітей молодшого шкільного віку. *Таврійський вісник освіти*. 2023. № 3 (43). С. 133-140.
57. Марчишин С. М. Екологічний словник-довідник (основні терміни і поняття). Київ : Рідна школа, 2018. 220 с.
58. Маршицька В. В. Сутнісні характеристики екологічної компетентності учнів початкової школи. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць*. Київ, 2015. Кн. 2. Вип. 8. С. 20-24.
59. Мелаш В.Д. Екологія : факультативний курс для початкової школи. Мелітополь, 2011. 48 с.
60. Методика викладання природознавства в початковій школі : навч. посіб. / уклад. Н. І. Луцан. Івано-Франківськ : ПНУ ім. В. Стефаника, 2010. 204 с.
61. Мозуль І.В. Навчання природознавства в сучасній початковій школі : навч. посіб. Київ : Ліра-К, 2017. 236 с.
62. Начосіна М.М. Методика викладання природознавства. Суми : СДПУ, 2011. 222 с.
63. Нова українська школа : poradnik dla vchytelja / za zag. red. Н. М. Бібік. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.
64. Онопрієнко О. Метод проектів у початковій школі. Київ : Шкільний світ, 2007. 128 с.

65. Павленко І.Г. Формування екологічної культури молодших школярів засобами мистецтва : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Луганськ, 2012. 20 с.
66. Павлютенко Є. М. Формування екологічної культури в сільських школярів. Харків : Основа, 2011. 128 с.
67. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. Київ : Пед. думка, 2001. 516 с.
68. Пометун О. І. Моя щаслива планета. Уроки для стійкого розвитку : методичний посібник для учителів. Київ : Освіта, 2012. 112 с.
69. Пономаренко Л.В. Екологічне виховання молодших школярів у процесі навчання. Харків : Основи, 2019. 143 с.
70. Пруцакова О. Л. До проблеми формування екологічної компетентності школярів. *Вісник Черкаського університету*. 2019. Вип. 162. С. 132-138.
71. Пустовіт Н. А., Пруцакова О. Л., Руденко Л. Д. Формування екологічної компетентності школярів : наук.-метод. посіб. Київ : Педагогічна думка, 2008. 164 с.
72. Розробки уроків з інтегрованого курсу для 3 класу закладів загальної середньої освіти / Т. В. Воронцова, В. С. Пономаренко, О. Л. Хомич, І. В. Гарбузюк, Н. В. Андрук. Київ : Алатон, 2019. 830 с.
73. Руденко Л. Д. Взаємодія сім'ї і школи у формуванні екологічної компетентності школярів : метод. посіб. Київ : Пед. думка, 2018. 132 с.
74. Світ-дивосвіт України : хрестоматія з природознавства : для мол. шк. віку / упоряд. Н. М. Школа, І. С. Голубєва. Київ : Лелека, 2014. 223 с.
75. Стахів Л. «Уроки серед природи» у світлі ідей педагога гуманіста В.О. Сухомлинського. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2014. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppps_2012_41_19.
76. Стахів Л., Колток Л. Методика викладання природознавства : підручник. Дрогобич : ДДПУ, 2014. 212 с.
77. Сухарев С. М. Основи екології та охорони довкілля : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 394 с.

78. Танська В.В., Мокрицька А.М. Методика навчання природознавства у початковій школі : навч.-метод. посіб. Житомир : ЖДУ, 2014. 236 с.
79. Тарасенко Т.С. Дивосвіт : технологія естетико-екологічного виховання : посіб. Київ : Рута, 2020. 208 с.
80. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти: 3-4 класи. Київ : Світоч, 2019. 186 с.
81. Удовиченко І.В. Наступність екологічного виховання учнів початкової та основної школи в курсах природничого циклу : дис. ... канд. пед. наук. Суми, 2016. 239 с.
82. Усакова О.Б. Як ми ставимося до живої природи? : посібник. Львів : Піраміда, 2021. 462 с.
83. Усі уроки природознавства. 1–4 класи / упоряд. Ю. Є. Бардакова. Харків : Вид. група «Основа», 2008. 559 с.
84. Червона книга України. Київ : Укр. енцикл. ім. М.П. Бажана, 2009. URL : <http://redbook-ua.org>.
85. Шарко В. Д., Куриленко Н. В. Методика формування екологічної компетентності учнів основної школи у процесі навчання фізики : навч.-метод. посіб. Херсон, 2015. 156 с.
86. Шевченко К. М. Природознавство. 3 клас. Детальні розробки уроків. Загадки, ребуси, кросворди. Проекти. Харків : Ранок, 2015. 186 с.
87. Школа екологічного вчинку : навч. посіб. / Н. Пустовіт, О. Колонкова, О. Пруцакова. Кіровоград : Імекс, 2014. 116 с.
88. Шмалей С. В. Система екологічної освіти в загальноосвітній школі в процесі вивчення предметів природничо-наукового циклу : монографія. Херсон : ХНПУ, 2014. 534 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для вчителів початкових класів

Інструкція. Шановні колеги! Пропонуємо Вам взяти участь в анкетуванні, мета якого – з'ясувати актуальний стан, можливості та проблеми формування екологічної компетентності учнів 3 класу під час викладання курсу «Я досліджую світ». Будь ласка, уважно прочитайте кожне питання та оберіть одну або кілька відповідей, які, на Вашу думку, найкраще відповідають Вашому досвіду. Анкета є анонімною, дані будуть використані в узагальненому вигляді.

1. Як Ви оцінюєте рівень екологічної компетентності учнів 3 класу у Вашому класі?

- ☐ Високий
- ☐ Середній
- ☐ Низький
- ☐ Важко відповісти

2. Яке місце, на Вашу думку, посідає екологічне виховання у змісті курсу «Я досліджую світ»?

- ☐ Провідне
- ☐ Допоміжне
- ☐ Епізодичне
- ☐ Практично відсутнє

3. Які форми роботи Ви найчастіше використовуєте для формування екологічної компетентності?

(можна обрати кілька варіантів)

- ☐ Проєкти
- ☐ Екскурсії
- ☐ Ігрові форми
- ☐ Дослідження
- ☐ Бесіди
- ☐ Інше

4. Які методи навчання Ви застосовуєте для формування екологічної компетентності?

(можна обрати кілька варіантів)

- ☐ Ігровий
- ☐ Проєктний
- ☐ Дослідницький
- ☐ Пояснювально-ілюстративний
- ☐ Проблемний
- ☐ Інше

5. Які засоби Ви використовуєте на уроках з екологічним змістом?
(можна обрати кілька варіантів)
- ☐ Плакати, малюнки
 - ☐ Відео, мультимедіа
 - ☐ Природні об'єкти
 - ☐ Інтерактивні ресурси
 - ☐ Самостійно виготовлені матеріали
6. Чи вистачає Вам методичних матеріалів для реалізації екологічної складової курсу?
- ☐ Так, повністю
 - ☐ Частково
 - ☐ Ні, відчувається нестача
 - ☐ Не використовую методичних матеріалів
7. З якими труднощами Ви стикаєтесь під час формування екологічної компетентності? (можна обрати кілька варіантів)
- ☐ Брак часу на уроці
 - ☐ Недостатня підготовка учнів
 - ☐ Відсутність матеріалів та обладнання
 - ☐ Відсутність підтримки з боку батьків
 - ☐ Тема мало представлена в програмі
8. Як часто Ви проводите уроки з екологічним спрямуванням у рамках курсу «Я досліджую світ»?
- ☐ На кожному уроці
 - ☐ 1–2 рази на місяць
 - ☐ Лише під час спеціальних тем
 - ☐ Практично не проводжу
9. Наскільки активно учні виявляють інтерес до екологічних тем?
- ☐ Дуже активно
 - ☐ Зазвичай зацікавлені
 - ☐ Частково, залежно від форми подачі
 - ☐ Пасивно, не виявляють інтересу
10. Які, на Вашу думку, можливості варто розвивати для покращення екологічної освіти в 3 класі?
(можна обрати кілька варіантів)
- ☐ Підвищення кваліфікації вчителів
 - ☐ Розробка нових методичних матеріалів
 - ☐ Інтеграція з позакласною діяльністю
 - ☐ Покращення матеріально-технічної бази
 - ☐ Розширення змісту екологічних тем у програмі

Дякуємо за участь в опитуванні!

Тести для оцінки рівня екологічної компетентності учнів 3 класу
(констатувальний етап експерименту)

1. Як ви поведетесь з природою, коли йдете на прогулянку?
 - А) Ламаю гілки, збираю квіти
 - Б) Залишаю все так, як є, не чіпаю природу
 - В) Збираю сміття, якщо бачу на землі
2. Що ви робите, якщо бачите пластиковий пакет, що летить по вітру?
 - А) Спостерігаю, як він летить
 - Б) Ловлю його і кладу в смітник
 - В) Не звертаю уваги
3. Як ви ставитесь до викидання сміття в ліс чи парк?
 - А) Це нормальна практика, бо ніхто не побачить
 - Б) Це погано, бо ліс і парк можуть забруднитись і постраждають тварини
 - В) Це не має значення, бо сміття швидко розсипається
4. Що потрібно робити, щоб допомогти рослинам рости?
 - А) Доглядати за ними, поливати, не чіпати коріння
 - Б) Не звертати на них уваги
 - В) Висмикувати їх, щоб вони не заважали
5. Чому важливо зберігати природні ресурси?
 - А) Тому що їх вистачить на всю планету, і не потрібно їх берегти
 - Б) Тому що вони важливі для життя людей, тварин і рослин
 - В) Тому що вони мають красивий вигляд
6. Що потрібно робити, якщо ми хочемо допомогти тваринам у лісі?
 - А) Потрібно їх годувати смачними продуктами
 - Б) Потрібно зберігати ліс чистим, не руйнувати їх середовище
 - В) Потрібно збирати їх в клітки, щоб вони не загинули
7. Яким чином можна допомогти охороняти річки і озера?
 - А) Ловити більше риби
 - Б) Не забруднювати воду, не викидати сміття в річки та озера
 - В) Будувати більше водяних млинів
8. Як ви вважаєте, що відбувається, якщо люди постійно забруднюють навколишнє середовище?
 - А) Це нічого не змінює, природа все витримає
 - Б) Природа може постраждати, тварини і рослини можуть зникнути
 - В) Це добре, тому що люди матимуть більше місця для будівництва
9. Що можна зробити, щоб зберегти Червону книгу України?
 - А) Не знищувати рідкісні рослини та не заважати тваринам жити
 - Б) Збирати їх для колекції
 - В) Вбивати їх для того, щоб показати іншим людям
10. Чому важливо піклуватися про рослини, які ми вирощуємо вдома?
 - А) Тому що вони роблять нашу оселю красивою
 - Б) Тому що ми відповідаємо за їхнє життя і здоров'я

- В) Тому що їх можна продавати
11. Які умови необхідні для життя рослин?
- А) Температура, волога, сонце
- Б) Всього лише сонце
- В) Тільки вода
12. Як ви можете допомогти охороняти природу у своїй школі?
- А) Кидати сміття в урни, доглядати за квітами та деревами
- Б) Ламати рослини, коли вони заважають
- В) Нічого не робити, бо це не важливо
13. Що відбувається, коли людина забруднює повітря?
- А) Погіршується здоров'я людей, змінюється клімат
- Б) Підвищується температура
- В) Нічого страшного не відбувається
14. Що таке «екологічний слід»?
- А) Вплив людини на природу і ресурси, які вона використовує
- Б) Тільки відбитки ніг на землі
- В) Сліди тварин у лісі
15. Яку роль відіграють дерева у природі?
- А) Дерева дають кисень, захищають від вітру, сприяють збереженню води
- Б) Дерева лише дають тінь
- В) Дерева потрібні тільки для того, щоб мати гарний вигляд
16. Як можна зберегти біорізноманіття природи?
- А) Заборонити людям виходити на природу
- Б) Охороняти рідкісні види тварин і рослин, не знищувати природні середовища
- В) Створювати більше нових видів рослин і тварин
17. Як ви ставитесь до зміни клімату?
- А) Це не має значення для людей
- Б) Це проблема, тому що зміни клімату можуть вплинути на наше життя і природу
- В) Ми не можемо впливати на зміну клімату
18. Як ми можемо економити енергію вдома?
- А) Вимикати світло, коли воно не потрібне
- Б) Завжди залишати світло включеним
- В) Використовувати більше електричних пристроїв
19. Що можна зробити для збереження води?
- А) Використовувати воду для всіх потреб без обмежень
- Б) Зберігати воду, не залишати крани відкритими без потреби
- В) Купувати більше води у пляшках
20. Як ви можете допомогти природі в повсякденному житті?
- А) Викидати сміття в ліс і на вулицю
- Б) Використовувати менше пластика, сортувати сміття
- В) Проводити більше часу вдома і не виходити на природу

**Тести для оцінки рівня екологічної компетентності учнів 3 класу
(контрольний етап експерименту)**

1. Що таке екологія?
 - А) Вивчення взаємозв'язку між людьми та природою.
 - Б) Наука про тіла та явища природи.
 - В) Вивчення лише рослин і тварин.
2. Як зміна клімату впливає на життя людей?
 - А) Зміна клімату не має жодного впливу на людей.
 - Б) Зміна клімату може призводити до повеней, посухи і сильних штормів, що впливають на життя людей.
 - В) Зміна клімату допомагає людям рости здоровішими.
3. Як можна зменшити кількість сміття, яке ми виробляємо?
 - А) Викидати сміття в парках і лісах.
 - Б) Переробляти і використовувати матеріали повторно, мінімізуючи використання одноразових виробів.
 - В) Підпалювати сміття на вулиці.
4. Яке з наступних тверджень є правильним?
 - А) Рослини не потребують води для росту.
 - Б) Рослини і тварини є частинами природних угруповань, таких як ліси, луки та річки.
 - В) Рослини не взаємодіють з іншими організмами.
5. Як впливає вирубка лісів на навколишнє середовище?
 - А) Це не впливає на природу.
 - Б) Вирубка лісів зменшує кількість кисню в атмосфері та порушує екосистему.
 - В) Ліси вирубують для того, щоб тварини мали більше місця для життя.
6. Які організми можуть жити в річці?
 - А) Лише риби.
 - Б) Рослини, риби, комахи, водні ссавці.
 - В) Лише водорості.
7. Що таке «біорізноманіття»?
 - А) Різноманітність людей у світі.
 - Б) Різноманітність живих організмів у природі, таких як рослини, тварини та мікроорганізми.
 - В) Різноманітність природних ресурсів на планеті.
8. Як можна допомогти зберегти рідкісні види тварин і рослин?
 - А) Створювати природні резервати, де ці види можуть жити в безпеці.
 - Б) Вбивати більше рідкісних тварин для вивчення.
 - В) Збирати рідкісні рослини для власного використання.

9. Що таке «зелені технології»?
- А) Технології, які сприяють збереженню навколишнього середовища, зменшуючи забруднення.
 - Б) Технології для знищення забруднення навколишнього середовища.
 - В) Технології, що не мають жодного впливу на природу.
10. Чому важливо вивчати природу?
- А) Щоб більше дізнатися про тварин і рослини.
 - Б) Щоб зберегти природу і забезпечити її сталий розвиток.
 - В) Щоб просто знати про те, що відбувається в природі.
11. Що можна зробити, щоб зберегти чистоту води у річках і озерах?
- А) Скидати сміття у воду.
 - Б) Не мити автомобілі в річках.
 - В) Рибалити за допомогою отруйних речовин.
12. Як природні угруповання (ліси, луки, річки) впливають на життя людини?
- А) Вони не впливають на людину.
 - Б) Вони забезпечують людину киснем, водою, їжею та матеріалами для життя.
 - В) Вони допомагають людині тільки тоді, коли людина намагається зберігати природу.
13. Які професії пов'язані з охороною природи?
- А) Лікар, кухар, будівельник.
 - Б) Еколог, лісник, біолог.
 - В) Столяр, художник, касир.
14. Чому важливо охороняти рослини та тварин?
- А) Тому що вони не можуть жити без нас.
 - Б) Тому що всі організми мають свою роль у природних процесах, і їх зникнення може порушити екосистему.
 - В) Тому що рослини та тварини можуть давати нам їжу.
15. Що таке «сортування сміття»?
- А) Підпалювання сміття.
 - Б) Розподіл сміття за типами, щоб переробити або утилізувати.
 - В) Залишення сміття на вулиці.
16. Як змінюється природа під час зміни пір року?
- А) Все залишається незмінним.
 - Б) Тварини та рослини адаптуються до нових умов (наприклад, змінюється температура повітря, зменшується кількість сонячного світла).
 - В) Тільки погода змінюється, рослини не ростуть.
17. Які заходи можна вжити, щоб зберегти чистоту повітря?
- А) Використовувати менше транспорту, що забруднює повітря, садити дерева, які очищують повітря.
 - Б) Спалювати більше сміття.
 - В) Не піклуватися про це, адже повітря все одно чисте.

18. Як важливо розуміти зв'язки між живими організмами і неживою природою?

А) Це не має значення, бо все живе існує окремо від неживої природи.

Б) Це важливо для розуміння того, як забезпечити сталість екосистеми та уникати екологічних катастроф.

В) Це лише цікаве знання без реального значення.

19. Що можна зробити, щоб зменшити використання пластика?

А) Використовувати одноразовий пластик для всіх потреб.

Б) Перейти на багаторазові пакети, контейнери, а також на матеріали, які розкладаються.

В) Викидати пластикові предмети на вулиці.

20. Як можна досліджувати природу?

А) За допомогою спостережень, вимірювань, експериментів та аналізу результатів.

Б) Просто ходити по природі без будь-яких знань.

В) Оглядати природу через телевізор чи комп'ютер.

Апробація результатів дослідження

МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

ДРОГОВИЦЬКИЙ
ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

СЕРТИФІКАТ

засвідчує участь

Юлії КОСТІВ

у II Всеукраїнській науково-практичній конференції

**«СУЧАСНА УКРАЇНЬСЬКА ОСВІТА:
ВИКЛИКИ, СТРАТЕГІЇ, ТЕХНОЛОГІЇ»**

м. Дрогобич, 15–16 травня 2025 року
тривалість 15 год. / 0,5 кредиту ECTS

№ ВНПК2505 / 175

Микола ПАНТЮК
Т. в. о. ректора
ДДПУ імені Івана Франка